

Skötsel- och åtgärdsplan för kulturreservatet Komministerbostället Råshult Stenbrohults socken, Älmhults kommun

Innehållsförteckning

Inledning.....	3
1 Syftet med reservatet.....	3
2 Administrativa data.....	4
3 Områdets historia	6
4 Områdets bevarandevärden.....	10
4.1 Kulturhistoriska värden & det biologiska kulturarvet.....	10
4.2 Geovetenskapliga värden	18
4.3 Turism och friluftsliv.....	18
4.4 Världsarv	19
5 Genomförda inventeringar och dokumentation	20
PLANDEL.....	20
6 Skötselområden.....	20
6.1 Kvalitetsmål för hela området	20
6.2 Kommunikation med omvärlden	20
6.3 Generella riktlinjer & åtgärder för hela området	20
7 Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder	46
8 Tomtmark och byggnader	48
9 Jakt och fiske.....	48
10 Barnperspektivet.....	48
11 Utmärkning	49
12 Dokumentation och uppföljning	49
12.1 Avtal samt månadsvis rapportering av skötselåtgärder	49
12.2 Årsrapporter	50
12.3 Årsplanering.....	51
12.4 Uppföljning av kvalitetsmål	51
12.5 Utredningar, inventeringar & forskning	52
13 Ansvar för skötsel, dokumentation och uppföljning av skötselåtgärder, bevarandemål och gynnsamt tillstånd.....	54
14 Revidering av skötselplan	55
15 Referenser	56
BILAGOR.....	57
a. Skötselplanekarta	57
b. Bevarandeplan för Natura 2000	57
c. Laga skifteskarta 1841-42. Hela Råshults by.	57
d. Artlista.....	57
e. Ekonomiska kartan 1949	57
f. Karta med åkernamnen	57
g. Genomförda inventeringar och dokumentation	57
h. Laga skifteskarta 1841-42. Kulturresevatets utbredning	57
i. Målkarta för hägnader.	57
j. Blankett för månadsrapportering.....	57

Inledning

I Råshult föddes "blomsterkungen" Carl Linnaeus. Områdets kulturhistoriska värden ligger dels i landskapets historia och dels i den anknytning som finns till Carl von Linnés person genom hans födelse i Råshult och uppväxt i Stenbrohults socken. Han flyttade tidigt med sin familj från Råshult till Stenbrohults prästgård belägen intill kyrkan. Många av de beskrivningar han har gjort om sin hembygd har kommit att knytas till både Stenbrohult och Råshult.

I Råshult pågår arbetet med att återskapa det landskap Carl Linnaeus kan ha upplevt under sina unga år. Med arkivmaterial som grund återskapas områdets inägor med ängar och små åkrar samt utmark.

1 Syftet med reservatet

Syftet med kulturresevatet är att bevara och levandegöra de rumsliga strukturerna från Carl von Linnés födelseplats från tidigt 1700-tal. Detta ska göras så långt det är möjligt såväl vad det gäller de rumsliga aspekterna som det kulturhistoriska innehållet. Detta görs genom att långsiktigt hävda och bruka Råshultsområdet enligt de principer som rådde före den agrara revolutionen. Genom att de rumsliga strukturerna före laga skiftet återskapas och att hävden motsvarar den tidens hävd skapas också förutsättningarna för att de biologiska värdena ska bevaras.

Under en inledande restaureringsfas återskapas karaktären av Råshult Södregård från tidigt 1700-tal i den takt som de biologiska skeendena tillåter. Området ska kunna tjäna som en levande historiebok även under restaureringstiden.

Genom detta uppnås även gynnsam bevarandestatus i Natura 2000-områdena.

2 Administrativa data

Tabell 1. Administrativa data för naturreservatet

Namn:	Komministerbostället Råshult		
NVR- nr:	2004895		
Län:	Kronobergs län		
Kommun:	Älmhult		
Församling:	Stenbrohults socken		
Läge:	Ca 1 km öster om Stenbrohults kyrka.		
Gränser:	Enligt karta, bilaga 1 i beslutet		
Areal:	Totalt: 46,4 ha	Land: 42,3 ha	Vatten: 4,1 ha
Fastigheter och markägarkategori:	<i>Fastigheter</i> <i>Markägarkategori</i>		
	Råshult Södergård 2:1	Stiftelsen Linnés Råshult	
Servitut:	Väg för Älmhult Djäknabygd 1:4, 0765-99/7.1		
	Röjningsrätt för Älmhult Stenbrohult 5:1, 0765-07/71.1		
Sakägare:	Se bilaga k.		
Reservatsförvaltare:	Länsstyrelsen i Kronobergs län		
Fastighetsförvaltare:	Stiftelsen Linnés Råshult		
Fastighetskarta:	4E 5a		
Terrängkarta:	4E Älmhult NV		
Naturgeografisk region:	Sydöstra Smålands skog- och sjörika slättområden		
Riksintressenummer:	Kulturmiljö, K65:13		
	Naturvård, NR007011		
	Friluftsliv, G2		
Natura 2000, kodnamn:	SE0320157 Linnés Råshult		
Natura 2000, areal:	54 varav 41 ha inom kulturreseptatet		
Natura 2000, typ:	SCI		
	(SCI = Sites of Community Importance, d.v.s. bevarande av livsmiljöer för växter och djur)		

Tabell 2. Naturtyper enligt Natura 2000

Rapporterade arealer, år 2005 samt rapporterade men ännu ej beslutade 2012, till Natura 2000-nätverket inom EU. Observera att Natura 2000 området omfattar en annan yta än kulturresevatet (bilaga b).

* = Prioriterad naturtyp.

Natura 2000-typ		Arealer (ha)	
kod	Namn	Rapporterad 2005	Rapporterat ej beslutat 2012
6230	*Artrika stagg- gräsmarker på silikat-substrat	0,5	0,5
6270	*Artrik torra-friska låglandsgräsmarker av fennoskandisk typ	0,5	9,1
6410	Fuktängar med blåtåtel eller starr	10,8	4,5
6510	Slåtterängar i låglandet	9,2	3,9
6530	*Lövängar av fennoskandisk typ	3,2	0
7140	Öppna svagt välvda mossar, fattiga och intermediära kärr och gungflyn	5,9	3,6
9070	Trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ	23,2	8,2
9110	Boskog av fryletyp	-	2,4
Summa:		53,3	32,2

I de arealer som är rapporterades 2005 och anges som slåtteräng (6510) ingår f.d. åkrar som hävdas genom slåtter. Bl.a. detta är justerat i den rapporterade arealen 2012..

Innan restaurering påbörjas genomförs en Natura 2000-prövning och en provning enligt Artskyddsförordningen vid behov. Inventeringarna och eventuella provningar utförs ett par år innan restaureringsåtgärderna så att eventuella kompensationsåtgärder ska kunna vidtas innan.

Tabell 3. Hotade arter med fastlagt åtgärdsprogram

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Natura 2000-typ	Åtgärdsprogram	Rödliste kategori
<i>Andrena humilis</i>	slåttersandbi	6510	Vildbin på ängsmark	EN
<i>Nomada armata</i>	väddgökbi	6510	Vildbin på ängsmark	EN
<i>Panurgus banksianus</i>	storfibblebi	6510	Vildbin och småfjärilar på torräng	VU
<i>Hygrocybe splendidissima</i>	praktvax-skivling	6510	Svampar i ängs- och betesmark	NT
<i>Gentiana pneumonanthe</i>	klockgentiana	6510	Alkonblåvinge och klockgentiana	VU

3 Områdets historia

Stenbrohult utgör den sydvästligaste socknen i Allbo härad. Socknen gränsar i norr och väster till Agunnaryds och Pjätteryds socknar i Sunnerbo härad samt i öster till Virestads socken. I söder gränsade Stenbrohult till Loshults socken i Skåne, som fram till 1658 var en del av det danska riket.

Socknens nuvarande bebyggelsestruktur har i huvudsak sin grund i den medeltida bebyggelseexpansionen. Söder om kyrkan finns rester av ett gravfält, som åtminstone delvis kan vara från yngre järnålder (RAÄ 20, Stenbrohults socken). För övrigt finns inga kända fornlämnningar som med säkerhet kan knytas till yngre järnåldern. Bebyggelseenheterna är små: byar och gårdar omfattar sällan mer än två kamerala hemman. Bebyggelsenamnen i socknen domineras av efterleden -hult, som betyder skogsdunge eller mindre skog. "Hult"-namnen brukar i allmänhet förknippas med medeltida kolonisationsbygder.

Bebyggelseutvecklingen och markutnyttjandet har inte varit statiskt. Perioder av expansion och tillbakagång har avlöst varandra. Den äldre medeltiden (1000-1200 e Kr) präglades av kolonisation och en ökande bosättning medan tiden efter 1300-talets mitt innebar en tillbakagång i den agrara produktionen och ödeläggelse av bebyggelse. Nedgången avlöstes av en ny expansiv period under Vasatiden. De mest genomgripande förändringar i landskapet skedde dock tack vare de stora förändringarna i jordbruket under 1800-talets andra hälft.

Kulturresevatet är en av flera mindre värdekärnor i ett större sammanhängande kulturlandskap kring Möckeln. Övriga värdekärnor är t.ex. ensamgården Höö (naturresevat) och herrgårdslandskapet på Möckelsnäs, med herrgården Taxås (naturresevat). Värdekärnorna förenas av ett lövskogsdominerat landskap med en hel del traditionell agrar träbebyggelse i en bygd som präglats av jordbruk.

Området ingår i det sydsvenska ensädesområdet och sannolikt har ensädet varit rådande från 1200-talet fram till den agrara revolutionen. Någon omskiftning av jorden i samband med reglering eller sammanflyttning av bebyggelse verkar inte heller ha skett. Många ägoslagsgränser, framför allt mellan det centrala inägomarksgärdet och övrig mark, har därför troligen lång kontinuitet.

Det historiska kartmaterialet över området består av två storskaliga lantmäterikartor med tillhörande textbeskrivningar. För Råshult är den äldsta kartan laga skifteskartan från 1841 (bilaga c) och för Prästgården och Djäknabygd (gränser till Råshult) finns en geometrisk avmätning från år 1696. Området beskrivs också i skriftligt källmaterial, framför allt i de anteckningar om lantushållning med mera som Carl Linnaeus gjorde under sina resor 1741 (Öländska och Gotländska resan) och 1749 (Skånska resan) då han passerade sina födelse- och barndomshem. Viss information om bostads- och bruksförhållanden i Råshult kan hämtas från de syneprotokoll från 1751, 1824, 1828 och 1837 som finns över komministergården. Ytterligare information om hur det kan ha sett ut i markerna runt Råshults by kan man få av den ekbesiktning som genomfördes under 1791-1794 i Stenbrohults socken. Bakgrunden till denna inventering var 1789 års skatteköpsförordning där skattebönder tillförsäkrades samma rätt till sin jord som frälsemän med undantag av dispositionsrätten till ek, bok och masteträd. Att kronojord ingick beror dels på att de kunde ha användbara träd vilket skulle antecknas för kronans behov och dels på att de vid skatteköp (friköp från kronan) måste veta vilket träd som var deras och vilket som var kronans. För att undersöka möjligheterna till ekplanteringar och "Ekskogarnes närvarande skick i allmänhet" gjordes en besiktning av överste af Borneman som genomfördes 1819-1823. 1932 gjordes den tredje och sista ekinventeringen som resulterade i ett inlösningsprotokoll. I den

sista inventeringen gällde det de enskilda hemmanens lösningsbelopp efter ekarnas värde.¹

Den förindustriella markanvändningen, som det framträdde före 1800-talets omvälvningar, var indelad i inägor respektive utmarker. I normalfallet var inägorna hägnad och utmarkerna var utanför hägnet. I Råshult, liksom i övriga södra Småland, kännetecknades inägornas åker- och ängsmarker av att de ingick i samma gårde. Där fler byars inägor gränsade mot varandra kunde man avstå att uppföra hägnader. Byarna kom därför att ligga i gårdeslag, vilket minskade hägnadsbehovet. Det förekom att utmarkerna var inhägnade och att de åtminstone på 1600- och 1700-talen fungerade som stora hagar. Råshult genomgick laga skifte 1841-42 (bilaga c). Därmed upphörde den äldre rumsliga indelningen. Från och med nu upphörde Råshult att vara en by i funktionell mening även om bebyggelsen i stort sett behöll sitt läge. Inägomarken delades i tre delar av nordsydliga skiftesgränser som gick tvärs över åkrarnas parcellindelning. Södregården erhöll den västra delen av byn. På 1860-talet drogs så södra stambanan genom området och Södregårdens västra och norra delar hamnade på "fel" sida om järnvägen.

Råshults bebyggelse bestod på 1840-talet av ett tiotal byggnader, i stort sett belägna vid nuvarande Linnéstugan och en bit norr om vägen. Komministergården, Linnés födelseplats låg i södra delen av byn i vinkel mot det som idag kallas Linnéstugan. Huset är i detalj beskrivet i 1751 års husesynsprotokoll. De två hus som är museibyggnad och det återuppförda Linnés födelsehem står på platser där hus fanns på laga skifteskartan. Linnés födelsehem drabbades av brand troligen under 1730 och återuppfördes därefter.

Råshults åkermark var före laga skiftet indelad i ett tiotal parallella tegar på moränhöjden öster och sydöst om bebyggelsen. Tegarna var av varierande längd medan bredden höll sig kring 20 meter. Bakgrunden till denna parcellindelning är förmodligen medeltida vilket både fornlämningsbilden och pollenanalys antyder. Kaplansboställets (kommisnisterbostället) åker uppgick enligt syneprotokollet 1751 till "merendels swart mylla till 8 tunnland ensädes". Vid synen 1837 var åkern 6 3/4 tunnland.

¹ Eliasson, P. 1997

Kaplansboställets äng beräknades i syneprotokollet år 1751 kunna föda 14 (nöt)kreatur, två hästar samt hade lövbrott till 12 stycken får. Förhållandet mellan åker och äng visar att ekonomin var baserad på boskapskötsel.

På 1690-talet förekom inga torp i området. Längst ner i Söderhagen fanns på 1840-talet en liten stuga (som senare försvunnit), en annan på Råshults utmark nordväst om byn (Svensborg?) och en på andra sidan dagens järnväg (Stenstugan?). 1874 fanns fem backstugor på Råshult Södregård: Nyatorp, Lustigsborg, Svensborg, Stenstugan och Fridborg.²

Den viktigaste och mest stationära gränsen i det äldre odlingslandskapet var gränsen mellan inägomark och utmark. Både ägorättsliga skillnader och olikheter i hävd och nyttjande skapade två skilda landskapsformer vad gäller vegetationens art och utseende på ömse sidor om denna gräns.

Gärdesgård saknades mellan Prästgårdens och Djäknabygds inägomark år 1696, likaså mellan Råshult och Djäknabygd. Detta innebär att byarna måste ha samordnat slåtter, skörd och efterbete. Redovisningen på den geometriska kartan kan dock vara bristfällig i detta avseende. Större delen av områdets åker och äng låg således under 1600-talets slut i ett gemensamt gärde.

Utmarken var inte särskilt vidsträckt och till skillnad mot inägorna var den avstängd mot grannbyarna med en gärdesgård. Vissa delar - särskilt de som låg närmast bebyggelsen - har ofta hägnats in till beteshagar. Mindre, för sig liggande delar, hade också blivit hagar. Råshults södra utmarksstycke var särhägnat och kallades Södrehage.

Enligt 1841 års karta finns sannolikt en gärdesgård mellan Råshults Södrehage och Djäknabygd. Eftersom Södrehagen var samfällad skog och betesmark bör det också ha funnits en hägnad mot Djäknabygds åker och ängsgärde. Enligt 1751 års syneprotokoll uppgick Kaplansboställets hägnader till 1580 famnar (1 famn= 1,78 meter d.v.s. 2 812,4 meter), varav 1/3 bedömdes som odugliga.

² Karlsson, I. 1991

Som komplement till den fasta åkern på inägomarken fanns det svedjeland på utmarken. På Laga skifteskartan finns noteringar om fällor (svedjor) i Råshults utmark, norr om byn. Utmarken gav mulbete, gärdselvirke och vedbrand förutom svedjorna. För Råshults del anmärktes 1751 att det inte fanns någon timmerskog, men gärdselvirke och vedbrand till nödtorften. I syneprotokollet 1751 konstaterades också att husens dåliga skick var dyrbart att avhjälpa på grund av skogens avlägsenhet. Fisket i Sågasjön var av intet värde och att torvmossar eller kvarnställen av ekonomisk betydelse saknades.

Södrehagen var ursprungligen en samfälld betesmark till byn och utgjordes således under äldre tid av skog och utmark. På 1840-talet var stora delar av de högre liggande partierna betecknade som backe, d.v.s. närmast som impediment betraktade områden.

4 Områdets bevarandevärden

Råshult- Stenbrohult utgör en kulturmiljö av riksintresse (K65:13) enligt beslut av Riksantikvarieämbetet 1987-11-05. Vidare ingår det i riksintresset för naturvården (Möckelnområdet objektsnummer NR007011, beslut 2000-02-07) och området är också riksintresse för friluftslivet (Möckelnområdet, objektsnummer FG 2, Naturvårdsverkets beslut 1988-09-19). Områden av riksintresse för natur- och kulturmiljövård eller friluftsliv ska enligt hushållningsbestämmelserna i 3 kap 6 § MB skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Vidare är Råshult utpekad som Natura 2000 område. Området ingår i Möckelnområdet som i länets naturvårdsprogram från 1989 fått den högsta värdeklassen av en tregradig skala.

4.1 Kulturhistoriska värden & det biologiska kulturarvet

Områdets kulturhistoriska värden ligger bl.a. i den personhistoriska koppling som finns till Carl von Linné samt den möjlighet och ambition som finns i området att återskapa strukturen i landskapet som fanns i Råshult före den agrara revolutionen. Området bär också vetenskapshistoriska värden i form av de arter som nämns från Råshult och Stenbrohult i Linnés verk och som fortfarande finns som populationer i kulturreseptet. Särskilt intressanta arter i detta sammanhang är de som inte förekommer i de tilltänkta världsarvsplatserna i Uppsala t.ex. klockgentiana, slättergubbe och svinrot.

Olika generationers brukande har satt spår i landskapet i form av olika kulturhistoriska värden, men det har också lett till att vi har det biologiska kulturarvet som finns på platsen. Det finns ingen miljö i kulturresevatet som inte har påverkats av människan genom årens lopp. Kulturvärdena härrör från olika epoker liksom de biologiska värdena speglar hur marken tidigare nyttjats av olika generationer. I Råshult har man identifierat i olika typer av biotoper ett stort antal rödlistade arter. Under de senaste 10 åren har det noterats 26 arter som är "rödlistade" enligt 2010 års rödlista (bilaga d). För att vara i Kronobergs län är andelen starkt hotade arter exceptionellt högt.

Kulturhistoriska värden har återställts de senaste åren genom att trädgårdarna som låg i den del av Råshults by som tillhör kulturresevatet har rekonstruerats så långt det är möjligt. Det gröna kulturarvet i form av kulturväxter har åter fått ta en stor plats såsom de gjorde under Linnés uppväxt. De växter som används ingår i Adonis Stenbrohultens vilket är den förteckning som Carl gjorde över sin fars trädgårdar. Gårdstomtens miljö med olika trädgårdar som påminner om självhushållningens tid men också om människan behov av att odla och forma det vackra.

Söder om gårdstomten börjar åkergärdet. Denna ålderdomliga inägostruktur med åker och äng som ligger i samma gårde har bevarats här till stora delar. En del av de små åkertegarna brukas idag. Formerna på många av åkrarna är ålderdomliga och girar runt stenar och block vilket hänger ihop med användningen av åder och att man endast plockade upp så stora stenar som en man kunde lyfta. Mindre stenar har man flyttat till jordfasta stenar och har tillslut resulterat i de små odlingsrösen som ligger i och intill åkrarna men också i dess renar. Åkerhak har bildats genom årens lopp av åkerbruk. Smala remsor av renar skiljer de små åkertegarna åt och visar på den gamla paracellindelingen. I rösen och renar växer olika bärande buskar och träd som hade stor betydelse för självhushållet. En del åkrar som ligger bland annat i den västra delen har dock brukats under första halvan av 1900-talet och har därmed också genomgått den tidens rationaliseringar (bilaga e). Åkrarna bröts här på större stenar och renarna som tidigare fungerade som teggränser fanns inte längre någon anledning att bevara när det gällde att bruka åkrarna på ett mer rationellt sätt. Detta gjorde att flera åkrar slogs samman och brukades som större sammanhängande stycken. Här kan man alltså inte se de små ursprungliga åkertegar-

na. Idag är två av de gamla åkrarna rekonstruerade (Södergårdens Hellesåker samt Norregårdens Helleåker, bilaga f).

Den äng som brukas idag i Råshult är bara en del av det som en gång varit äng i byn. Ängen omsluter åkrarna och bär ett enastående biologiskt kulturarv av slåttergynnad flora med bl.a. svinrot, slåttergubbe, granspira, jungfru Marie nycklar, ängsvädd, darrgräs, vårbrodd, hirsstarr och blekstarr. Klockgentianan (rödlistad som sårbar, VU) som växer i fuktängen är en flerårig, konkurrenssvag och störningsgynnad kärlväxt. Den växer på fuktiga och näringsfattiga substrat såsom sjöstränder, fuktängar och myrar, vilket är de vanligaste habitaterna för arten i vårt län. Blåtåtel är den viktigaste följearten och pollinationen sköts primärt av humlor. Arten kan bli mycket gammal (upp till 40 år) men saknar fröbank. Den har gått tillbaka kraftigt i landskapet de senaste 50 åren framförallt som en följd av ändrad markanvändning, frånvaro av störning och fragmentering. Klockgentianan gynnas av hävd under förutsättning att den sker vid rätt tidpunkt och i rätt omfattning. Ljuset verkar vara avgörande för att klockgentianan ska trivas och etablera sig på nya platser. Årlig slåtter som bidrar till den utglesade grässvålen samt håller efter slyet som hela tiden kommer upp och snabbt skulle konkurrera ut klockgentianan om det inte hölls efter tycks också gynna den. Att slåttern sker sent (10 september och framåt) med påföljande efterbete med trampskador (fröna kräver blottad jord för att gro) gynnar arten.. Det är alltså ingen slump att det är i Råshults åkergårde som man påträffar denna art. Den lagstadgade betesfreden i åkergårdet under Linnés tid upphör formellt först vid Mickelsmäss vilket motsvarar den 10 oktober i våra dagar. I praktiken släpper man på djuren tidigare eftersom det sista höet och säden normalt är bärgad redan i början av september. Linné skriver att klockgentiana "*kallas i Småland höstklockor. När denna börjar blomma griper sig lantmannen an med skörden.*" vilket anspelar på åkerskörden³. Klockgentianapopulationen i Råshult är ett av länets starkaste (2383 stänglar inräknade 2006-08-29) och den enda av länets slåtterängspopulationer med fler än 1000 stänglar, de övriga riktigt starka klockgentianapopulationerna i länet är alla sjöstränder med tillhörande fuktängar.

Den idag brukade ängen består av hårdvallsäng, sidvallsäng, fukthedar men också av idag slagna ytor av före detta åkermark. Åkermarken får

³ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

en speciell flora på grund av den en gång kultiverade marken men även här har en relativt lång tids slåttrande gjort att även en del typiska ängsväxter har börjat att etablerat sig. På vissa av de gamla åkrar som brukades som åker för ca 50 år sedan men som därefter skötts som ängsmark, trivs många rödlistade och hotade marklevande insekter. Den mest hotade arten är slåttersandbiet som idag har sin största kända population i Sverige i Råshult. Arten är klassad som starkt hotad (EN) på rödlistan. Slåttersandbiet har den senaste 20-årsperioden endast påträffats på 20 lokaler i Sverige. Norra Europas största kända förekomst finns i Råshult⁴. Slåttersandbiet är ett solitärt bi (bildar inte samhällen) vilket innebär att varje hona har flera gånger med en larv i varje håla. Honorna matar larverna med pollen från fibblor, främst den rödlistade sommarfibblan. Boet grävs i blottad mineraljord, företrädesvis där de översta markskikten blivit tillpackade, tex stigar och grusvägskanter. Populationerna av vuxna individer varierar kraftigt i populationsstorlek mellan åren vilket är ett stort hot då arten riskerar att dö ut om populationsstorleken något år blir så liten att ingen reproduktion lyckas. Flygtiden är starkt anpassad till blomningen av sommarfibbla. Slåttersandbiet är således beroende av en mycket rik blomning av sommarfibbla och förekomsten av lämpliga platser för bohålor. Råshult kan troligen under år med en stor populationsstorlek ses som en källpopulation som förser små lokala subpopulationer i övriga Stenbrohultsområdet med påfyllning av vuxna individer. I ängsbiotoper, utgörs av både ängsmark och f.d. åkermark, i Råshult finns även flera andra rödlistade biarter, som vädssandbiet (klassad som nära hotad, NT) vars honor samlar pollen på åkervädd och vädssandbiets boparasit väddgökbiet. Den senare arten är klassad som starkt hotad (EN). Den fjärde rödlistade biarten i Råshult är storfibblebiet vars honor också samlar pollen på fibblor. Arten är klassad som sårbar (VU) på rödlistan. I ängsmarken födosöker emellanåt bivråken (klassad som starkt hotad, EN) på jakt efter bl.a. bon av sociala getingar. I ängsmarken och den forna åkermarken finns en stor artrikedom av ängssvampar varav många är rödlistade. Rödlistade ängssvampar karaktäriseras av att de kräver en låg fosfor- och kvävehalt för att kunna trivas. Det innebär att ängssvamparna gynnas av slätter och efterbete som medför att jorden successivt utmagras. I Råshult finns bl.a. den rödlistade praktvaxskivlingen. Ängssvamparna bildar inte mykorrhiza med träd. De gamla åkrar som förekommer i dagens kulturresevat är en biotop som även

⁴ Karlsson, T. & Larsson, K. 2011

förekom under 1700-talet i form av lindor eller äckror. Dessa lindor var tillfälliga åkrar som man övergav efter ett par år. Att dessa ovanliga insekter påträffas i Råshult visar på en unik miljö med en lång kontinuitet av ett speciellt brukande.

I reservatet finns också två rekonstruerade ängslador. De ligger idag i områden som betas. Den ena belägen i åkergärdet och den andra i ängsgärdet. Genom restaurering och att återföra dem till sitt historiska sammanhang kommer deras kulturhistoriska men framförallt pedagogiska värde höjas ytterligare.

I den mellersta delen av åkergärdet finns bokhult som idag hyser höga biologiska värden i form av lavar och svampar. I lantmäterihandlingarna från 1841 framgår det att dessa marker var lågavkastande och benämndes "backe". Dessa marker avstod man under normala fall att slå annat än mindre partier. Hur pass trädbevuxna dessa bokhult var under 1700-talet finns inte dokumenterat. Med stor sannolikhet var man dock mån om att få en bra produktion i områden intill med bättre avkastning. Därför var troligen skuggningen från "backarna" på de för slåttern mer intressanta delarna inte så stor som den är idag. Lunglaven som påträffats här visar på att det har funnits en lång kontinuitet med träd på platsen. Lunglaven betecknas ofta i äldre litteratur som vanlig. Idag är den dock mycket sparsamt förekommande och ingår i kategorin nära hotad i 2010 års rödlista. Den kräver hög och jämn luftfuktighet vilket miljön i kulturreservatet kan erbjuda. Främst växer den på ädellövträd och asp på halvöppna växtplatser. Ofta hittar man den just i kulturskapade öppna lövskogar t.ex. ängar och betesmarker samt på gamla hamlade träd. Andra arter som också förekommer i bokhulten är bokkantlav, skillerticka och koralltaggsvamp. Skillertickan rötar stående gamla bokar och koralltaggsvampen bryter ned veden i fallna bokar. De gamla bokarna i Råshult är också en viktig resurs i ett landskapsperspektiv för att förstärka de mycket stora värden knutna till gammal bok som är påträffade i Stenbrohults naturreservat (bokbackarna i Djäknabygd). På hösten samlar nötkräkor (rödlistad som nära hotad, NT) hasselnötter från större hasselrunnor.

Gärdena hägnades traditionellt med trögärdesgårdar. Till stor del har dessa åter byggts upp i kulturreservatet. Detta är en hägnadstyp som inte för allt för länge sedan dominerade i landskapet. Dessa hägnader har ett stort kulturhistoriskt men också hantverksmässiga värden ge-

nom att en tradition hålls vid liv. Med trögärdesgårdarna följer också biologiskt värde (t.ex. i form av olika arter av lavar) eftersom multnade ved i form av just hägnader men också t.ex. genom obehandlade byggnader idag knappt förekommer i vårt landskap till skillnad från hur det såg ut under 1700-talet.

Genom ängen från byn och ner mot häradsvägen går något som idag är en stig men som tidigare förmodligen använts som brukningsväg. Den finns markerad även på laga skifteskartan. I den norra delen av Söderhagen väster om häradsvägen går en brukningsväg mot Djäknabygd.

De registrerade fornlämningarna i kulturreseptatet.

Fornminnesinventeringen i Stenbrohults socken genomfördes år 2001. På fastigheten dokumenterades fem fornlämningar: Gårdstomtens utbredning enligt dokumentationen 1841 (RAÄ 86), Två minnesstenar (obelisken och en minnessten sydväst om obelisken, RAÄ 24) samt två områden med fossil åkermark. Det norra området (RAÄ 49) med fossil åkermark har ca 200 röjningsrösen och härrör sannolikt från medeltid ca 1050-1520 e Kr. Det södra området är äldre och härstammar troligen från järnåldern ca 500 fKr-1050 e Kr och har ett tiotal röjningsrösen(RAÄ 208).

4.1.1 Byggnader

I reservatet finns sammanlagt åtta byggnader. Linnéstugan som ligger i reservatets norra kant och är uppförd någon gång mellan 1751 och 1781. År 1977 förklarades den som byggnadsminne. Sädesmagasin/förråd från 1850-talet ligger strax söder om Linnéstugan. Brygghus från 1910-talet ligger strax sydväst om sädesmagasinet och intill detta finns också en jordkällare som är byggd någon gång mellan 1824 och 1836. Det finns även en ladugård uppförd 1872 samt en arrendatorsbostad uppförd troligen någon gång under 1920-talet. En linbasta som är en rekonstruktion uppförd under 1930-talet ligger i slutningen i ängen nedanför baståkern. Två rekonstruerade ängslador från 1999 finns i inägornas södra del. I beslutets bilaga 4, Beskrivning och historik över områden och byggnader i Kulturreseptatet, finns en utförlig genomgång av bebyggelsen. En vård- och underhållsplan för byggnaderna inom kulturreseptatet har tagits fram under 2010.

4.1.2 Natura 2000

Linnés Råshult ingår i det Europeiska nätverket Natura 2000, för skydd av naturtyper och arter. Inför ställningstagandet om huruvida Råshult skulle vara med eller inte, fördes resonemanget att det är skötselplanen och beslutet om kulturreseptat som är vägledande för skötseln. Regeringsbeslut vad det gäller de rapporterade arealerna som ingår i kulturreseptatet togs 2000-07-06 och utgör 41 ha av kulturreseptatet. Området utökades senare med Djäknabygdsdelen (bilaga b).

I området finns arter och naturtyper som är listade i art- och habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EEG) och i fågeldirektivet (Rådets direktiv 79/409/EEG). Linnés Råshult klassas dels som typen SCI (=Sites of Community Importance), d.v.s. till för bevarande av livsmiljöer för växter och djur. Sverige förbinder sig att skydda och vårda dessa om-

råden så att en gynnsam bevarandestatus för områdets arter upprätthålls. En bevarandeplan för Natura 2000-området har upprättats och fastställts (2005-11-30). I den framgår det att det främsta syftet med Natura 2000-området är att bidra till att upprätthålla och återskapa gynnsam bevarandestatus för de livsmiljöer som förtecknats i området. Syftet med området är att bidra till att upprätthålla och återskapa gynnsam bevarandestatus för de livsmiljöer som förtecknats i området. Det främsta syftet är att bibehålla en fortsatt hävd och skötsel på slätter- och betesmarkerna så att det växt- och djurliv som hör till ogödslade, välhävdade ängs- och betesmarker, grova gamla träd och kärr gynnas.

Vägledningarna framtagna för naturtyper har justerats sedan bevarandeplanen skrevs. De nya vägledningarna har använts som underlag för att t.ex. jämföra hur bevarandemål och skötsel i Råshult överensstämmer. Så kommer t ex bli fallet om de mycket gamla åkrar som idag är ängsmark och hyser ett flertal hotade arter ska brytas.

En revidering pågår av Natura 2000 områdena och uppdaterade naturtypsarealer rapporterades till regeringen 2011. Beslut om de reviderade arealerna ska fattas av Naturvårdsverket.

Enligt 7 kap 28 a § MB krävs tillstånd för att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område som har förtecknats enligt 27 §. Tillstånd enligt första stycket krävs inte för verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för skötseln och förvaltning av det berörda området.

Detta innebär att skulle det uppstå ett läge där skötseln i kulturresevatet skulle påverka naturtyperna negativt måste en prövning om tillstånd först göras.

4.1.3 Artskyddsförordningen

Arter som är listade enligt Artskyddsförordningen (2007:845) och som förekommer i kulturresevatet måste hanteras enligt denna i förhållande till beslutet om områdesskyddet och dess syfte. I dagsläget kända arter som ingår i Artskyddsförordningen är bivråk och klockgentiana.

För att ta ställning till hur brytning av ny åker i kulturresevatet påverkar populationerna av dessa arter måste mer kunskap hämtas in, se

stycket 13.5 Utredningar & inventeringar. Därefter bedöms om en provning enligt artskyddsförordningen behövs göras och om restaureringsåtgärderna måste anpassas efter det.

4.2 *Geovetenskapliga värden*

Området är beläget i en övergångszon mellan granitområdet i östra delen av länet och gnejsområdet i västra delen, och domineras av gnejser. I intilliggande områden i nordväst förekommer inslag av basiska bergarter, främst hyperitdiabas, i berggrunden, vilket ställvis har präglat moränen som för övrigt har sitt ursprung i det sura urberget. Inslaget av basiska mineral ger bl.a. förutsättningar för en rikare flora. Berggrunden överlagras av morän med småkullig topografi. En rullstensås, en s.k. "getryggsås" med väl utbildat krön sträcker sig genom södra delen av kulturreseptatet och vidare söderut är i allt väsentligt opåverkad av täktverksamhet. Kulturreseptatet ligger ovanför högsta kustlinjen, ca 150 meter över havet.

4.3 *Turism och friluftsliv*

Platsen har varit vallfartsort för Linnés beundrare. Vittnesbörd om detta är sentida minnesmärken som bl.a. Linnégrottan och obeliskens till Linnés minne som sattes upp i samband med att järnvägen byggdes.

Bildandet av kulturreseptatet har ytterligare främjat turism och friluftsliv i området. Enligt beslutet finns vissa föreskrifter som besökare måste förhålla sig till (se vidare beslutets C föreskrifter).

4.3.1 *Vägbeskrivning*

Komministerbostället i Råshult ligger ungefär mittemellan Älmhult och Liatorp. Från den allmänna vägen nr 600 är det skyltat in till kulturreseptatet in på en enskild väg österut. Efter ungefär 500 m finns en iordningställd parkering på höger sida. Därifrån är det ungefär 200 m gångavstånd till kulturreseptatet längsmed en grusväg.

4.3.2 *Slitage och störningar*

Ett stort antal besökare innebär att stigarna i reseptatet blir hårt trampade. Detta har visat sig vara positivt eftersom det finns hotade arter som kräver hårt packade stigar för att kunna göra sina bohål. De hårt trampade stigarna som besökarna idag hjälper till med kan tänkas ha ersatt de stigar som trampades en gång av djuren och människorna i byn.

Besökarantalet kan göra att det finns en ökad risk för tramp i de oslag-na ängarna och att växter plockas som borde ha fått stå kvar. Det finns alltså all anledning att på ett tydligt sätt informera besökare om vad som gäller i området.

4.3.3 Anläggningar och information

Strax norr om reservatet finns en receptionsbyggnad med café och butik. Här finns också toaletter tillgängliga för besökare när receptionen är öppen. I kulturrummet som ligger beläget i ladugårdens södra del finns två toaletter som alltid är tillgängliga för besökare. Här finns också bord och bänkar att sitta på för dem som behöver ta skydd vid dåligt väder när inte receptionsbyggnaden är öppen.

För att inte störa upplevelsen av landskapsbilden finns i princip inga informationsskyltar uppsatta inne i kulturreseptatet. Istället finns det informationshäften som besökarna kan köpa vid reservatets entré eller reception. Länsstyrelsen har också låtit ta fram en bok "Råshult under Linnés tid", som på ett allsidigt sätt beskriver naturen och lantushållningen i Råshult på 1700-talet. Kulturstigar markerade med stolpar är anlagda i reservatet. Övergångar finns vid stängslen och spänger är utlagda över blötare partier. Bänkar finns utplacerade på flera platser i reservatet längsmed stigarna.

4.4 Världsarv

Kulturreseptatet är ett av totalt elva platser i åtta länder som är påtänkta i en transnationell seriell nominering till UNESCOs världsarvslista. I denna nominering är det uppkomsten av den systematiska biologin (under ledning av bland andra Carl von Linné) under 1700-talet som är det centrala, "The rise of Systematic Biologi". Vad det gäller världsarvet ligger fokus på de arter och miljöer som man kan koppla samman med Linnés vetenskapliga arbete d.v.s. samma genetiska individer växer i Råshult idag som under Linnés tid.

Det som ligger i fokus vad det gäller världsarvet är autenciteten i det växtmaterial och deras miljöer där de förekommer i Råshult. Detta innebär generellt att införsel av växter utifrån inte ska ske (gäller inte åkerutsäde och växter som odlas i trädgårdarna). Åtgärder för att t.ex. etablera ängsvegetation eller buskar och träd till restaurerade områden görs med material hämtat från andra delar av kulturreseptatet.

5 Genomförda inventeringar och dokumentation

Listan över utförd dokumentation och inventeringar gjorda i området är omfattande och ligger därför som en egen bilaga, se bilaga g.

PLANDEL

6 Skötselområden

Hela området är indelat i 7 skötselområden (i vissa fall med tillhörande delområden), vilka utgår från den markanvändning eller skötsel som ska genomföras, se även skötselplanekartan (bilaga a). Hägnader, fri-luftsliv samt vägområde utgör egna skötselområden men ingår inte i skötselplanekartan.

6.1 Kvalitetsmål för hela området

Denna skötselplan syftar till att i den takt som de biologiska skeendena tillåter återskapa karaktären av ett hemman från tidigt 1700-tal så långt det är möjligt såväl vad det gäller de rumsliga aspekterna som det kulturhistoriska innehållet och att långsiktigt hävda och bruka Råshultsområdet enligt de principer som rådde före den agrara revolutionen.

6.2 Kommunikation med omvärlden

Vid olika restaureringsinsatser ska det upprättas en kommunikationsplan (se stycke 11.3 Årsplanering). I den ska det ingå en strategi för hur allmänheten ska informeras på olika sätt t.ex. om målet med en restaureringsinsats.

6.3 Generella riktlinjer & åtgärder för hela området

Återställningsarbetet utgår från nuvarande markanvändning och hävd. Endast de markslag som dokumenterats i kartmaterial eller andra historiska beskrivningar ska restaureras. Varsamhet och ödmjukhet ska iakttas i de delar där det historiska materialet är bristfälligt.

Det slutliga målet med restaureringsarbetet och skötseln är att visa på rätt markslag på rätt plats. Arealerna åker och äng borde naturligtvis stå i "historisk" proportion till varandra. Detta är emellertid omöjligt i Råshult eftersom endast en liten del av det som brukades under 1700-

talet återskapas (bilaga c). Vid tiden för laga skiftet var proportionerna åker: äng: utmark i byn Råshult 1: 7,4: 12.

Vid första anblicken kan det verka tveksamt att utgå från de åkrar som fanns vid laga skiftet. Mot detta talar den befolkningsökning som skedde i Stenbrohults socken ⁵. Vid jämförelse mellan syneprotokoll från 1751 och 1838 framgår emellertid att byns sammanlagda åker har minskat något istället för att öka under tidsperioden, varför laga skifteskartans dokumenterade åkrar sannolikt varit ungefär desamma som under 1700-talet. Uppgifter baserade på ett numera förekommet husesyneprotokoll föder Råshult Södergård 1706 när Nils Linneaus och hans hustru flyttar dit 16 nötkreatur, 1 häst och 16 får. Husesyneprotokoll som upprättades år 1751 berättar att man på Södergården har äng till 14 kreatur, 2 hästar samt lövbrott till 12 st får.⁶ Detta talar för att förhållandena inte har förändrats i alltför stora drag under de 45 år som skiljer de två husesynprotokoll.

I första hand är målet att producera ett 1700-tals landskap och inte att sköta kulturreseptat genom ett musealt brukande. När det går att göra tidsvinster med moderna redskap ska dessa användas så länge inte övergripande kvalitets- och skötselmålen motverkas eller den autentiska upplevelsen av resultatet. Däremot är det viktigt att kunna visa besökarna på traditionellt brukande vid olika publika evenemang. Stiftelsen Linnés Råshult har ansvaret för den publika verksamheten och att utveckla detta.

Som vägledning ska man i möjligaste mån följa den rytm för brukande som var bruklig under 1700-talet t.ex. genom veckoräkning. Årsmånen är dock det avgörande för hur skötseln av markerna sker år från år.

Skötseln av landskapet har i alla tider varit dynamiskt med perioder av intensivt hävd som bytts av med perioder av lägre nyttjandegrad både vad det gäller över tid men också när det gäller areellt. Det kan betyda att en skogsglänta kan tillåtas växa igen medan ett tidigare slutet parti öppnas upp.

⁵ Nilsson mfl. 1994

⁶ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

I kulturresevatet är det en viktig del att kunna på ett tydligt sätt visa på självhushållningen och även på hur man tog till vara och slöjdade. Ibland även för avsalu. Detta ska främjas bland annat genom kontakter med slöjdare och föreningar som kan använda naturmaterial från kulturresevatet och därmed sätta sin prägel på skötsel och utseendet av markerna. I detta sammanhang avses naturmaterial som kan ha använts under 1700-talet i självhushållningen i form av t.ex. linbast till rep, granrötter till korgar, svallved till yxskaft. Vid uttag av naturmaterial ska det ske efter samråd med förvaltaren och arrendatorn.

I flera avseende kan man tänka sig en bruksningsgradient från området kring byn där marken blev hårdast nyttjad och en lägre grad av nyttjande längre bort från byn. Två exempel på detta är hur åkermarken sköttes samt hur ved togs tillvara. Åkermarken närmast byn var oftast bättre gödslad och skött än de längst bort. På grund av knapphet på energi för matlagning och uppvärmning och tidsbrist fanns en tydlig zonering där den närmsta inägomarken var rensad från brännbart material. När det gäller död ved (vindfällen, lågor, högstubbar och torrakor) kan man tänka sig att generellt har man varit mer intresserad av frisk ved än rötad ved vilket alltså i högre grad lämnas kvar i markerna. Troligen var det också så att ju närmre gårdarna desto större andel av den döda veden har använts på ett eller annat sätt. Detta betyder att det troligen var mer "uppstädat" närmre byn och större andel "kvarlämnad" död ved längre söderut i det som idag utgörs av kulturresevatet. Vid hanteringen av den döda veden i kulturresevatet kan den om det finns ett behov användas till skötseln av kulturresevatet. Död ved som uppstår närmre gården kan då det är lämpligt även flyttas längre söderut. Om det skulle uppstå en situation där den döda veden inte kan hysas inom området kan den flyttas till annan faunadepå. Stora mängder ved som uppstår efter restaureringsåtgärder avses inte i detta sammanhang.

Djuren, både vad det gäller ras och typ, sätter stor prägel på landskapet genom sin hävd. De djur som betar i området bör vara sådana som hör samman med ett äldre odlingslandskap d.v.s. lantraser. Antalet och typ av djur som ska hållas i de olika fällorna anpassas efter behov vilket kan variera under t.ex. olika restaureringsskeden. Målsättningen är att proportionerna mellan nötkreatur, häst och får ska efter restaureringen vara den som kan anses varit rådande vid tidigt 1700-tal. Betesdugligt gräs ska inte finnas kvar i nämnvärd utsträckning vid installationen om

hösten. Besökstrycket under högsäsong kan vara mycket hårt och det finns skäl att även beakta säkerhetsaspekten vad det gäller val av både art, ras och individer. Många som rör sig i området är inte vana vid djur och visar inte alltid den respekt som behövs. Hundar är ett stort problem framförallt lösa men även kopplade. Nötkreaturen känner sig hotade och anfaller hundarna. En annan aspekt är hästarna som människor gärna matar vilket gör att hästarna tappar respekten för besökarna vilket gör situationen farlig. Förutom att använda så trygga och pålitliga djur (t.ex. kvigor istället för ko med kalv eller shettlandsponny istället för nordsvensk) som möjligt kan även andra åtgärder i form av information och ev. olika förhållningsregler för besökarna ses över. Vid behov kan det också behövas stängsla ifrån områden med betesdjur och då hänvisa besökarna att gå i andra delar av kulturreseptatet.

I skötselområdenas olika mål hänvisas ibland till det som Linné en gång nedtecknat bl.a. vad det gäller arter. Det är viktigt att ha i åtanke att det inte behöver betyda att arter som inte står nämnda inte fanns. Moderna analyser får därför komplettera detta.

Restaureringarna i åtgärdsplanen utförs i mån av tillgängliga medel. Vid brist på medel får alternativa skötselmetoder användas. Val av skötselmetod får då ske från fall till fall.

Skötselområden

Skötselområdena beskrivna i skötselplanen är:

Typ av skötselområde	Antal delområden	Areal (ha)
1. Gårdstomten	3	1,4
2. Åker	2	2,7
3. Äng	4	22,5
4. Utmark	3	19,7
5. Hägnader	-	-
6. Friluftsliv	-	-
7. Vägområden	-	-

Skötselområde 1: (a-c) Gårdstomten (1,4 ha)Beskrivning:**1 a Gårdstunet och trädgårdar**

Restaureringen av gårdstun och trädgårdar som innefattar, örtagård med läkeväxter, kålgård, humlegård och lustgården stod klara 2007 inför 300-årsjubileet av Linnés födelse. Grunden till boningshuset i rät vinkel mot Linnéstugan kan man ana som en svag kulle i gräset. Andra husgrunder är markerade med stensättning såsom fähus, stall-länga med portlider och loge. Gårdstunets kullerstenslagda gård från 1700 har tagits fram. Här utfördes alla de sysslor som inte rymdes inom husets väggar. Med trädgårdarna fokuserar platsen på det som var familjens intresse, växterna.

Med reformationen i Sverige hade kopplingen mellan läkekonsten och klosterlivet försvunnit, men en och annan präst förde kunskapen om läkande växter vidare i sin församling. Nils Linnéus var en sådan präst. Råshult fick rykte om sig att hysa många ovanliga örter som ortsbefolkningen aldrig tidigare hade skådat. Någonstans i hans trädgård fanns också en medeltida lustgård eller ett försök att efterlikna barockens tuktade formklippta trädgårdar en *Jardin de plaisir* med upphöjd rabatt, en imitation av ett matsalsbord där han planterat blommor föreställande tallrikar med olika rätter som omgavs av rabatter påminnande om gäster på sina stolar, berättat långt senare av yngsta sonen Samuel.

Kvalitetsmål:

Att så långt som möjligt ge en bild av hur det kan ha sett ut på 1700-talet i trädgårdarna och på gårdstunet genom att;

- som en demonstrationsodling hysa växter som förekom i naturhushållningen före laga skiftet,
- strukturen på odlingarna är uppbyggda på ett sådant sätt som man kan förvänta sig att det såg ut under 1700-talet,
- trädgårdarna ska vara tillgänglig för besökare,
- levandegöra gårdstunet genom aktiviteter,
- på olika sätt illustrera den ursprungliga bebyggelsemiljön.

Skötsel mål:

Gårdstunet och dess bebyggelsemiljö samt miljön runt detta, t.ex. vad det gäller vägar, är mycket förändrad sedan 1700-talet. Här är det inte aktuellt med en rekonstruktion av bebyggelsen och därför inte heller boskapsskötseln på platsen. Därför är det viktigt att genom flera olika sätt illustrera detta genom exempelvis markeringar av husen, broschyrer, som del av guidningar och skyltar.

Odlingen ska hållas i ett inbjudande och välskött skick. Endast äldre sorter (ej F1-hybrider) får användas och odlingarna ska ske i upphöjda "sängar". Arterna ska märkas ut i bilagor till foldrarna med svenska namn, latinska namn och om det är känt även år för sortens introduktion. Trägårdesgården som skyddar kålgården ska underhållas liksom brunnarna med tillhörande överbyggnad och hävarm. På gårdstunet ska det finnas enkla bänkar längs med husväggen att sitta vid.

1 b Monumentet med omgivning

Enligt laga skifteskartan (bilaga h) så anslöt en fägata mot Norra utmarken strax nedanför Linnéstugan. Nedanför den sträckte sig Gamle hagen som löpte över på andra sidan dagens järnvägsspår. Gamle hagen var en av de mindre inhägnade gårderna i byn. Fyra små åkerytor fanns i Gamle hagens östra del vid tiden för laga skifte. Hagen användes troligen till oxarna under de tider de användes som dragare men även till hästarna som användes för persontransporter⁷.

Området bakom Linnéstugan formades på 1860-talet som en park med ett monument över Linné i anslutning till det nylagda järnvägsnätet. Ett monument restes, området framför Linnéstugan terrasserades med mur och omgärdades och stenmurar som avskilde parken från växtligheten på ömse sidor. En grusad rundel runt monumentet och hårt tuktrade kantskurna gräsmattor planterade med enstaka buskar och lågväxande träd inramade anläggningen på typiskt nationalromantiskt manér utmärkande för tidens järnvägparker.

⁷ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

Numer är järnvägstrafiken till stor del godståg och snabba expresståg och ingen reser längre för att i sakta mak njuta av landskapet och sevärdheterna som passerar revy.

Kvalitetsmål:

- Nedanför obeliskens hävdas marken med bete.
- Området mellan Linnéstugan och betet hålls i ett inbjudande skick.

Skötsel mål:

Området har genomgått stora förändringar sedan 1700-talet. Planens skötselambition är att efterlikna 1700-talet så långt det är möjligt d.v.s. inte att återskapa den park som anlades under 1860-talet. Eftersom det ändå finns ett intresse att visa upp obeliskens och att vägen idag är helt borta blir områdets skötsel en kompromiss. Järnvägen delar Gamle hagen så att bara en bråkdel av hagen finns mellan Linnéstugan och järnvägen. Den Gamle hagen började ovanför där obeliskens står idag men för att besökare enkelt ska kunna gå runt obeliskens sätts stängslet strax nedanför istället. Området hägnas av med trädgårdsgård och hävdas genom bete. Gräsyten mellan Linnéstugan och hägnaden hålls kort genom gräsklippning eller liknande rationell skötsel. Detta för att på ett enkelt sätt göra området inbjudande för besökare som vill komma nära obeliskens. Området har förändrats så mycket att en rekonstruktion av vägen inte är aktuell. Att sköta gräset här med en historisk skötsel har prioriterats bort eftersom det inte växte gräs här under Linnés tid. Istället sköts detta parti så rationellt som möjligt för att under hela säsongen hålla gräset kort.

1c Brukningsområdet

Brukningsområdet är beläget kring ladugården. Området är angett som åkermark till stora delar på laga skifteskartan. Ladugården uppfördes 1877 på en terrasskant av en av åkrarna. På östra sidan om ladugården finns spåren av en vandring.

Kvalitetsmål:

- Området öster om ladugården "ladugårdsbacken" fungerar som arbetsplats för arrendatorerna men ska även fungera som publik del- gångstråk mellan inägorna och gårdens byggnader.
- Området väster om ladugården är utformad för modern djurhållning med gödselplatta, urinbrunn etc. Anordningarna ska vara godkända för djur som används inom jordbruket.

Skötsel mål:

Området öster om ladugården hålls som regel fritt från moderna maskiner, material och från upplag (ex. traktorer och presenningar). Undantag får ske när man under en kortare tid arbetar med något t.ex. hugger ved och byggnadsarbeten.

Skötselområde 2: (a-b) Åker (2,7 ha)Beskrivning:

De gamla åkerytorna ligger utspridda i det s.k. åkergärdet (som utgörs av 2 a, b samt 3 a, b, se bilaga a). Framförallt ligger åkrarna koncentrerade till den norra halvan av gårdet. Effekten blev att man kunde släppa på betesdjuren först efter det att åkrarna hade skördats klart. Enligt laga skifteskatan (bilaga h) fanns tre små potatisland öster om häradsvägen och åkergärdet sträcker sig även runt dessa. Potatisen blev mer allmänt förekommande under 1800-talet så därför har det antagits att dessa små åkrar inte fanns i början av 1700-talet vilket betyder att inte åkergärdet sträckte sig över östra sidan om häradsvägen.

Åkrarnas strukturer har på en del ställen förändrats med tiden framförallt under början av 1900-talet. Det syns tydligt att de på en del ställen blivit större och stenröjts. Idag brukas en del av de gamla åkerytorna som finns upptecknade på laga skifteskartan, **2 a**, emedan en del ytor inte brukas som åker, **2 b**, (se bilaga a).

Kvalitetsmål:**2a, efter restaurering gäller detta även 2b;**

Bedriva åkerbruk efter de förutsättningar som fanns under 1700-talet genom att;

- åkrarna brukas i ensäde (varje år) med ålderdomliga sorter av säd, företrädesvis med lantsorter,
- tillåta ogräsförekomster och att sträva efter 1700-talets avkastning för respektive gröda,
- åkerholmar används för produktion av frukt och lövfoder samt annat som kan ha ingått i självhushållet,
- befintliga äldre teggränser i form av terrasser och hak som hör samman med laga skiftets former ska användas,

- alla små gipar och oregelbundenheter skall framgå i landskapet,
- större jordfasta stenar/stenblock skall ligga kvar i åkrarna (större än en "mans-börda").

Skötsel mål:

För alla upptagna och brukade åkrar gäller att åkrarna skall i princip brukas varje år i hela den form som finns dokumenterad vid laga skiftet. Som riktmärke för vårbruket tillämpas äldre tiders veckoräkning. Med anpassning till den nutida tideräkningen innebär det att vårbruket bör påbörjas den 5 april och bör vara avslutat den 5 juni⁸ men med hänsyn tagen till årsmånen. Åkrarna bearbetas grunt, företrädesvis med årder. De ska odlas med äldre, företrädesvis lokala sorter av (i fallande omfattning) "... råg och korn, något vete, havre, (mindre) lin och hampa...", (von Linné, citat ur "Om Smålands naturalhistoria"). Odling av hampa ska utredas under perioden. Ogräs i åkrarna skall enbart bekämpas mekaniskt. Vid behov kan ogräs sås in i åkrarna i de fall de inte redan förekommer. (Linné nämner åkerspergel, *Spergula*, Dån, *Galeopsis*, åkerkål, *Brassica campestris*, åkerrättika, *Raphanus raphanistrum* och kvickrot). Generellt ska det ske med lokalt material. Urvalet ska ske i samråd med Länsstyrelsen. Endast åkrar som odlas med korn gödslas vid behov och då sparsamt, endast med komposterad naturgödsel. Enligt Linnés dagboksanteckningar framgår det att skörden normalt påbörjas kring den 12 augusti, med justering efter vår tideräkning⁹. Detta bör användas som riktmärke

Restaureringsåtgärder 2b (1,85 ha):

Där äldre teggränser saknas återskapas den gamla tegindelningen genom att en smal gräsren lämnas. En plan för hanteringen av skrotsten och gropar ska tas fram för att eventuellt kunna använda skrotstenen till att rekonstruera de en gång steniga åkrarna.

Restaureringen av åkermarken sker efter prioriteringen att åkrar med lägst biologiska värden tas upp och brukas först. Detta för att kunna skaffa mer kunskap om det biologiska kulturarv som etablerat sig på

⁸ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

⁹ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

platsen sedan marken brukades som åker. Det handlar om i första hand att kartlägga sommarfibbla och åkervädd som förekommer på dessa åkrar men även på åkerytorna som är markerade på 1949 års ekonomiska karta. Man bör också göra en bedömning av förekomsten i närområdet. Områden med sommarfibbla utgör födosök för slätter-sandbiet (EN) och storfibblebiet (VU). Väddsandbiet (NT) och dess parasit väddgökbiet (EN) är beroende av åkervädd. Dessutom behövs det kontrolleras om klockgentiana i någon omfattning överlappar åkerytorna. Se vidare under stycket 13.5 Dokumentation och inventeringar.

Innan restaurering påbörjas genomförs en Natura 2000-prövning och en prövning enligt Artskyddsförordningen vid behov. Inventeringarna och eventuella prövningar utförs ett flertal år innan restaureringsåtgärderna så att eventuella kompensationsåtgärder ska kunna vidtas och hinna ge resultat.

Fram till dess att åkrarna ska tas upp och brukas ska de skötas på samma sätt som den intilliggande marken.

Skötselområde 3: (a-d) Äng (22,5 ha)Beskrivning:

Det fanns två olika gårdar med ängsmark. Det ena var åkergårdet där åker och äng låg tillsammans (bilaga f). Det andra var ängsgårdet där man påbörjade slåttorn först, eftersom där inte fanns någon åkermark. Därför kunde man släppa in djuren i ängsgårdet på efterbete medan man fortsatte att slå höet i åkergårdet.

Ängen användes för produktion av vinterfoder, både i form av hö och av löv, men även träd för vedproduktion och andra nyttigheter hade sin plats i ängen. Lantmäterihandlingarna från 1841 ger en mycket detaljerad bild av produktionsförhållandena i byns ängar. I princip är det de olika vegetationstyperna som karteras och för varje vegetationstyp gör lantmästaren en bedömning av godhetsgraden, det vill säga produktionsförmågan. Av all ängsmark som förekom i Råshult (kulturresevatet är bara en del) så var 3,6 % högproduktiv. Dessa ängar ligger i sin helhet i gödselpåverkad mark i anslutning till dels bebyggelse, dels åkrar i gårdet. Även ett par mindre kärr har hög avkastning till följd av gödselpåverkan. Kategorin tämligen högavkastande utgör 10 % av Råshults ängar. Dessa består av friska till fuktiga, något sluttande fastmark. De finns i huvudsak i åkergårdet oftast nedanför eller i anslutning till åkermark. I kategorin ingår också f.d. lindor, kärr och mosslaggar. Den ordinärt avkastande marken är den största kategorin och utgör 32 % av Råshult ängsmark. Dessa ängar består till ungefär hälften av näringsfattiga, säsongsvis uttorkade mosslaggar och fuktiga he-dar. Den andra hälften utgörs av väl-dränerade men friska "backar". Vegetationen kännetecknas av stor artrikedom. Även här ingår en hel del lindor. 31 % av all äng i Råshult består av lågproduktiv äng. Till största delen utgörs de av lantmätaren betecknade backar. Backarna är kraftigt urlakade på näringsämnen i kombination med att de lätt torkar ut under sommaren. Här dominerar ljung med ett stort inslag av mos-sa. De synnerligen lågavkastande markerna utgör 20 % av ängarna i Råshult. Dessa ligger till stor del i ängsgårdet vid Såganässjön och i södra delen av åkergårdet. De utgörs främst av torvmossar där glesbe-vuxen "harull" (tuvull) är i stort sätt det enda fodervärdet. De mest svagavkastande ängsmarkerna i gårderna slogs inte. Ett normalt år slogs förmodligen inte heller den "lågavkastande" ängen. Antagligen var det en fördel att avstå från att slå dessa ängar. I gårderna, och då i

synnerhet inom ängsgärdet som djuren har tillgång till från mitten av juli till långt in i oktober, kom foderväxterna ändå till nytta under efterbetningen. Men största anledningen till att inte slå de lågavkastande ytorna var antagligen bristen på arbetskraft. Tillgången på ogräsbeväxt halm från åkrarna tillsammans med löv vägde upp mer än väl bortfallet.¹⁰

Råshult nämns första gången i en jordabok från 1545 då finns det två gårdar, Norregård och Södregård. Inägorna är då fördelade mellan dessa gårdar i mestadels smala och raka skiften (s.k. parceller), där vartannat skifte ägs och brukas av Södregård och vartannat av Norregård. Denna skiftesindelning finns dokumenterad på kartan från Laga skifte 1841. Det finns 15 kilometer av ägogränser. Inne i gårderna var det tidsödande och svårt att hålla reda på var alla skiftesgränser gick. Av "Byordning för Kronobergs län" av år 1745 framgår hur det går till när man håller reda på alla gränser. Några dagar innan det är dags att slå ängarna skulle byns ålderman kalla samman grannarna till en bystämma för att staka ut skiftesgränserna. Man "vadade" tillsammans genom gräset längs gränsen och gick igenom råmärken i form av stenar m.m. som sedan gammalt utvisade ägogränserna. Mellan dessa märken fanns en tänkt linje, "den rätta syftlinjen": På ena sidan mitt, på andra sidan ditt. Om lämpliga fasta märken saknades satte man ut stenar eller tillfälliga märken i form av käppar i terrängen. Därpå började en överläggning om när slåttern skulle påbörjas. Alla började slå samtidigt så att den ena icke trampade och körde ner den andres gräs. Om någon slog över den rätta linjen fick man betala gräs eller hö dubbelt tillbaka samt fick betala tre daler silvermynt. Samma sak gällde för andra nyttigheter i ängen.¹¹

Under 1700-talet var linden av avgörande betydelse som råvara för tillverkning av framförallt rep men även korgar och fiskmjärdar m.m. Basten bereddes på gården och såljs vidare till repslagare. Det var innerbarken på lindarna som användes. Dessa lindar hamlades ungefär vart femtonde år¹². Torrår när det var brist på hö användes säkert en del av de träd som var lämnade till bastproduktion till lövtäkt för ersätta bortfallet av höproduktionen. Alla dessa lindar satte troligen stor

¹⁰ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

¹¹ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

¹² Nilsson, S & Rundlöf, U. 1996

prägel på landskapet. Trakten kring Möckeln är känd som ett av de viktigaste områdena i Sverige med riklig lindförekomst i äldre tider.

Kvalitetsmål:

3 a, efter genomförda restaureringarna gäller detta även skötselområde 3 b-d.

Bedriva en traditionell ängsskötsel som med sitt innehåll visar hur ängen kan ha sett ut på 1700-talet i Råshult genom att;

- de slåttergynnade arterna slåttergubbe, klockgentiana och svinrot långsiktigt ska kunna föryngra sig i ängen. Dessa arter kan knytas till Råshult genom Linnés vetenskapliga arbete,
- använda naturmaterial från ängen för att framhäva den som en källa för självhushållningens behov,
- hamla träd och bedriva lövtäkt för att visa på djurens behov av vinterfoder,
- bevara förekomst av kronans ek och bok varav viss del var hindrande inslag i äng och i anslutning till åkern,
- områden med låg avkastning slås i normalfall inte utan hävdas genom bete efter det att slåttern och/ eller skörden på åkern är bärgad i respektive gärde,
- i t.ex. informationsmaterial och/ eller guidningar berätta om parcellindelningen.

Skötsel mål:**3a efter genomförda restaureringar gäller detta även skötselområde 3 b, c & d**

Ängen ska räfsas på våren, d.v.s. rishämtning. Slåttern genomförs med skärande eller klippande redskap. Under 1700-talet började slåttern på midsommardagen, 24 juni, vilket motsvarar i dagens kalender 5 juli.¹³ Enligt Linnaeus (1756) ska slåttern börja då "linden blommar, ängsväplingen (rödklöver) blommar och skallergräset (ängsskallra?) skallrar" (citrat ur *Calendarium florae*). Mindre partier där hundkex, nässlor och lentåtel kan hållas efter genom tidigare samt upprepad slåtter. Olofsdagen var riktmärket för när slåttertidens slut vilket motsvarar den 9 augusti. I Åkergärdet gällde dock betesfred fram till Mickelmäss 10 oktober. För att man skulle med god marginal hinna bärga både säd och hö fram till dess.¹⁴ Länsstyrelsen och arrendatorn ska samråda angående slåttertidpunkt i olika delområden i ängen. Enligt de generella riktlinjerna är det dock årsmånen det avgörande för skötseln. Höet ska om möjligt torka utbrett i ängen, varefter det tas bort. Höet får inte ligga så länge att grässvålen påverkas negativt. Ängen ska efterbetas med framförallt nötkreatur. Det ska då tas hänsyn till att den största delen av gårdens utmark ligger utanför reservatet. För att balansera betetrycket i utmarken på sommaren mot efterbetet på inägomarken på hösten måste således fler djur till på hösten än som kan gå på utmarken Söderhagen under sommaren. Tillskottsutfodring i ängen är inte tillåten.

Bränning kan användas som en skötselmetod för att få bukt med oönskad vegetation, t ex förvuxen ljung. Partier med dåligt utvecklad gräs- och örtflora kan förbättras genom frösådd med ängshö från angränsande delar eller, efter samråd med Länsstyrelsen, genom upptagning av tillfälliga små åkrar, s.k. lindor.

Hamling bedrivs på i första hand lind och björk men även al, asp och sälg. Lövtäkten sker med en omloppstid av 3-5 år. Basttäkt genomförs på lind på prov. Bast ska flängas av "... lindgrenar 2-3 veckor före mid-

¹³ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

¹⁴ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

sommartiden, då barken bäst släpper trädet... Undertiden skäres ock grenarna av linden om hösten..." (von Linné: Ur Skånska resan 16 maj).

Träd- och buskskiktet i ängen ska uppvisa en dynamik av gamla och unga, tuktade och friväxande träd. Äldre ek och bok ska sparas och om de växer solitärt eller i beståndskanter ska de grenas av en bra bit upp på stammen. Föryngring av ek tillåts för att garantera att det kommer att finnas ek i olika åldrar i markerna. Skötselråd för hur en långsiktig förvaltning av ekarna ska tas fram se vidare under stycke 13.5 Utredningar och inventeringar. Även enstaka friväxande träd av lind och ask tillåts bli riktigt gamla. Lind och hassel ska prioriteras i magra delar av ängen. Hasselnötter var en viktig föda förr och brukades troligen hårdare nära byn och tillåts därför bli äldre längre bort från byn. Slån tillhör också de buskar som var viktig för självhushållet med sina c-vitaminrika bär. Då björk avverkas sparas stubbskott för kommande lövtäkt. Förekommande vildapel gynnas och ympas med äldre i trakten förekommande sorter. Äppelträden i ängen underhålls och beskärs tidigt på våren försiktigt efter sina förutsättningar. Döda grenar på äppelträden tas bort. Sälgen ska också förekomma i ängen. Sälgen var viktig för den omfattande biodlingen som bedrevs under Linnés tid. I övrigt ska lönn, alm, rönn, al, avenbok, asp, apel, hägg, hagtorn och körsbär förekomma i trädskiktet. Barrträd ska inte förekomma. Buskskiktet ska utgöras av bl.a. olvon, nypon. Allt avverkningsavfall samt tjocka förnager skall avlägsnas för att underlätta etableringen av en grässvål. Några mindre hult av ek och bok ska förekomma i områden benämnda som "backe". Vid huggningar i de fyra bokbestånden som ligger i åkergårdets mellersta del (söder om skötselområde 3 a) ska samråd med Länsstyrelsen ske.

I sidvallsängen ska trädskiktet vara glest och mestadels bestå av al, björk och enstaka regelbundet hamlade träd samt brakved, salix-arter och ev. andra lövträd. Enstaka träd tillåts bli riktigt grova. Alarna förnyngas ofta (vart 15-20 år eller vid 6-12 meters höjd).

Våtmarkerna där slåtter genomförs i kantzonen. Kantzonerna ska hysa enstaka äldre och yngre träd, företrädesvis på tuvor och kanter mot fastmark. Trädslag bör vara i första hand al, björk och sälgen, medan förväntade arter i våtmarkernas fältskikt enligt von Linné (ur "Om Smålands naturalhistoria") kan vara odon, pors, kärrviol, skvattram, rosling, klockljung, missne, tranbär och hjortron.

Restaureringsåtgärder av äng:**3 b**

- År 2020 ska restaureringen ha nått så långt att skötselområdet omförs till att hävdas i samma gärde som den norra delen av åkergärdet och genom den hävd som var bruklig under 1700-talet.

3 c

- År 2020 ska restaureringen ha nått så långt att skötselområdet omförs till ängsgärde med den hävd som var bruklig under 1700-talet.

3 d

- År 2025 ska restaureringen ha nått så långt att skötselområdet kan omföras och brukas tillsammans med den södra delen av ängsgärdet och hävdas på det sätt som var brukligt under 1700-talet.

Skötselåtgärder:**3 b, c & d**

Utgångspunkten för restaureringarna av skötselområdena är den information som går att hämta från laga skifteshandlingarna. De områden som betecknas som lågavkastande slogs inte i normalfall. Därför är målet att endast de ytor som gav tillräcklig avkastning så att de var intressanta att slå ska omföras till äng. Den övriga marken sköts genom djurens bete när de släpps in i gårderna. En restaureringskarta över vilka områden som ska slås och vilka som endast ska betas ska tas fram.

Områden med alltför mycket träd utglesas succesivt och på ett sådant sätt att slutresultatet blir en mosaik av öppna gräsytor omväxlande med grupper eller dungar av lövträd och buskar. Ett olikåldrigt träd- och buskskikt ska eftersträvas. Lind och hassel ska prioriteras i magra delar av ängen. Förekommande vildapel gynnas och ympas med äldre i trakten förekommande sorter. Starkt skuggande träd såsom ek och bok ska grenas av en bra bit upp på stammen om de växer solitärt eller i beståndskanter. Inga barrträd ska växa här. Det mesta av avverkningsavfall samt tjocka förnalager ska brännas, undre våren, i många små högar spridda i området. Detta för att motverka förurning av

marken. Bränning kan användas som en skötselmetod för att få bukt med oönskad vegetation, t.ex. ljung. I de brännfläckar som uppstår vid restaureringen samt i de partier med dåligt utvecklad gräs- och örtflora kan förbättras genom frösådd med ängshö från angränsande delar eller, efter samråd med Länsstyrelsen. Vinterbete och försök med betesfred m.m. kan tillåtas efter samråd med Länsstyrelsen.

I norra delen av skötselområdet **3 b**, söder om den idag hävdade ängen, ska svackorna mellan åskrönen (åskrönen benämns som "backe" på laga skifteskartor) och de träden som växer på backarna som skuggar dessa partier glesas upp på ett sådant sätt att frö kan spridas och gro från den idag hävdade ängen och ner i den nya ängen. Huggningen sker efter samråd med Länsstyrelsen.

Våtmarkerna där slätter på sikt genomförs i kantzonerna. Under restaureringen ska våtmarkerna avverkas på de träd, som växer ute i våtmarkerna. Kantzonerna ska hysa enstaka äldre och yngre träd, företrädesvis på tuvor och kanter mot fastmark. Trädslag bör vara i första hand al, björk och sälg, medan förväntade arter i våtmarkernas fältskikt enligt von Linné (ur "Om Smålands naturalhistoria") kan vara odon, pors, kärrviol, skvattram, rosling, klockljung, missne, tranbär och hjortron.

Skötselområde 4: (a-c) Utmark, Söderhagen (19,7 ha)Beskrivning:

Till Råshults by fanns det under 1700-talet tre utmarker, Norra utmarken, Söderhagen samt en liten kalvhage väster om byn. Tillsammans utgjorde de drygt 100 ha (bilaga c). Här höll Södergården och Norrgården sina betesdjur klöv om klöv. Troligen hade de två gårdarna tillsammans ett 20-tal vuxna och halvvuxna nötkreatur, ca 8 kalvar, 24 får med lamm samt 4 hästar. Norra utmarken är förbunden med ladugården via fägator, vilket visar att det är här som mjölkarna går. De ettåriga kalvarna släpps ut i kalvhagen, där de så småningom får sällskap av årskalvarna. Eftersom Söderhagen har de bästa stängslen, kan vi utgå från att den i första hand upplåts till hästar och får. Oxarna och de halvvuxna ungdjuren i nötkreaturflocken släpps säkert ut på Norra utmarken där den största betesresursen finns. I Söderhagen förekommer endast en liten andel bättre betesmark vilket främst beror på att det inte förekommer något svedjebruk där och att våtmarkerna är näringsfattiga. Områden i Söderhagen med ordinärt avkastande mark utgörs av kantzonerna till våtmarkerna. "Getaryggarna" var lågproduktiva och bestod av torra ljungbackar.¹⁵

Utmarken ska karaktäriseras av träd som är mycket gamla och hårt bete. I Råshult är detta svårt eftersom området som är historisk utmark delvis har kalhuggits under 1960-talet och endast få riktigt gamla träd finns kvar. I några områden finns dock enstaka riktigt gamla tallar. Linné noterade under sina resor att gran inte fick förekomma i ängen. Eftersom han nämner granen måste den ha funnits i utmarken men troligen bara i enstaka exemplar. Även pollenanalys visar att gran förekom.

I den södra halvan av skötselområde 4 a har man dikat ut och bedrivit mossodling under 1800- och tidigt 1900-tal vilket satt sina spår i landskapet. Det var framförallt havre som såddes på den sura jorden.¹⁶

¹⁵ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

¹⁶ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Tollin, C.). 2002

I den västra kanten till delområde 4 b ligger rester kvar av Snapphane-ekarna. I samband med att Skåne blev svenskt uppstod en motståndsrörelse som kallades för Snapphanarna. I dessa ekar sägs det att Snapphanar har blivit hängda.¹⁷

Under 1800-talet dämades Såganässjön upp eftersom man behövde en större vattenreservoar till Diöbruk vid sjöns utlopp. Delar av marken mot sjön kom därför att hamna under vatten.¹⁸ Detta har haft stor påverkan på skötselområde 4 c som ligger mot Birsjön. Här har bärigheten försämrats kraftigt. Området anses därför inte som lämpligt för djurhållning längre.

På våtmarkerna har man brutit torv under 1900-talet. En del av dessa håll syns tydligt idag och andra har vuxit över.

Kvalitetsmål:

4 a och b

Visa på det viktiga användandet av utmarken under 1700-talet genom att;

- hävda utmarksbete i Söderhagen,
- arter typiska för skogsbete etablerar sig och långsiktigt kan överleva. På backarna förväntas fältskiktet bestå av ljung, fårsvingel, ormbunkar, kråkris, lingon, blåbär, hagfibbla och ärenpris, smultron, skogskovall och skogsstjärna (von Linné, fritt ur "Om Smålands naturalhistoria"),
- framhäva utmarken som en källa för bland annat ved, gärdselvirke, törved, pottaska, lövtäkt,
- i trädskiktet ska alla åldersklasser förekomma, liksom alla trädslag,

¹⁷ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Tollin, C.). 2002

¹⁸ Länsstyrelsen i Kronobergs län (Tollin, C.). 2002

- trädskiktet ska vara mycket gles och med stora öppningar, i enlighet med preciserad krontäckningsgrad för respektive markslag.

4 c

- Hålls öppen genom återkommande siktröjning vart femte år.

Skötselmål:**4 a och b**

Målsättning är att betespåsläppet sker från den 1 maj. Träd- och buskskiktet ska efterhand ha utvecklat en beteshorisont och fältskiktet ska vara betespåverkat. Backarna karaktäriseras av det hårda betestrycket, som pågår från tidig vår till sen höst. På backarna ska trädskiktet vara omväxlande med gläntor, och olika trädslag, men, enligt Linné huvudsakligen tall, gran, en och bok (ur Smålands naturalhistoria). Hamling och lövtäkt ska förekomma eftersom det dokumenterats i utmarksområden¹⁹. Betesdrift ska styra vegetationsutvecklingen i utmarken. Många träd förekommer mer som hårt tuktade buskar än som stora friväxande träd. Speciella åtgärder som att skola om träd kan behöva göras för att få in en förnygring av olika arter.

Skötselåtgärder vid restaurering:**4 a och b**

Inledningsvis ska röjning och avverkning ske på ett sådant sätt att det bidrar till att betesbegärlig vegetation kan skapas för djuren.

Trädskiktet (mestadels tall) i våtmarkerna avlägsnas. I kantzonerna, på tuvor och kanter mot fastmark, sparas en del träd av olika trädslag och olika ålder. Ersättare till Snapphaneekarna ska gynnas eller flyttas dit från närliggande lokal.

En inventering ska genomföras för att lokalisera övertorvade gropar i våtmarkerna så att de kan stängslas ifrån eller fylla med ris. Det ska vara säkert för allmänheten och betesdjuren att vistas i området.

¹⁹ Ekstam mfl 1988

Skötselområde 5: Hägnader

Beskrivning:

I de centralt belägna byarna i Stenbrohults socken var inte bara inägorna utan också utmarkerna omgärdade med stängsel. Detta berodde på brist på betesmark till djuren. Arbetet i byn med att hålla iordning stängsel var omfattande. Byamännen var enligt lag tvungna att hålla stängsel runt sina inägor mot utmarken men även runt inägor som gränsar mot andra byars inägomark. Man samarbetade dock med Stenbrohults prästgård och Djäknabygd genom att ha ett gemensamt åkergärde d.v.s. en gemensam hägnad. Det innebar att de tre byarna lät sina djur beta tillsammans i åkergärdet under hösten. Den stängseltyp som man använde sig av i dessa trakter är kortlagd hankärdesgård vilket är typiskt för sydvästra Småland. Övrigt stängsel inom inägomarken, mellan egen och andra byars utmark samt mellan egen utmark och andra byars inägomark var inte lagstadgad. Dessutom byggde man tillfälliga stängsel runt de för året nya svedjeodlingarna i Norra utmarken (ingår inte i kulturreseptatet). Troligen är de stängsel som inte var lagstadgade stängsel byggda på ett enklare sätt och höll en sämre kvalitet.²⁰

Byns fägata löpte från byn och norrut och västerut mot Norra utmarken. Mot Söderhagen löpte ingen traditionell fägata. Man kan tänka sig att i Söderhagen betade djur som inte behövde mjölkas och kunde därför vallas dit under våren och gå där på bete till dess att det blev dags för dem att bli insläppta i Ängsgärdet.

Efter laga skifte 1841 byggdes en ungefär 90 m lång stenvägg i fastighetsgränsens nordöstra kant. Det finns också en kortare stenvägg i gårdstomtens norra del.

Idag finns det trädgårdsgårdar uppsatta delvis i de historiska sträckningarna men även uppsatta på en del ställen av praktiska och estetiska skäl. Modernare stängsel har fått komplettera där det har behövts.

²⁰ Länsstyrelsen i Kronoberg län (Ekstam, U. & Forshed, N.) 2006

Kvalitetsmål:

- Trägårdesgårdarna ska vara uppförda i enlighet med den lokala traditionen i södra Kronobergs län d.v.s. en kortgårdesgård, bunden med vidjor och med stödstakar på varje störrpar.
- Trägårdesgårdar ska endast uppföras i historiska sträckningar. I undantagsfall får de förekomma i gårdstomten av estetiska skäl.*
- Stengårdesgårdarna ska underhållas för att bevaras.
- Färister bör anläggas på vägen där 3 C och 4 B möts samt i vägkorsningen i Söderhagen.

Skötsel mål:

I bilaga i framgår målet med hägnadsindelningen samt vilken typ av hägnad som ska förekomma. Under tiden för restaureringarna av markerna kommer behovet av olika fällindelningar variera. De trägårdesgårdar som står på ställen där de inte förekom historiskt ska underhållas så länge det är möjligt men när det är dags att sätta om dem så ska de ersättas av moderna staket.

Befintliga trägårdesgårdar ska vara väl underhållna så att de fungerar för att hålla djuren i sina gårdar. Stenar som faller ner från stenmuren läggs upp igen. Färister bör byggas på två ställen (bilaga f). Detta utförs i samråd med vägsamfälligheten. Moderna stängsel får komplettera där det finns behov. Även stängsel mot vildsvin får sättas upp och komplettera trägårdesgårdarna om det behövs. Grindar kan sättas upp i öppningar för att underlätta driften. De moderna stängslarna ska ha ett diskret utförande.

*Här kan trägårdesgårdar byggas på sträckningar som inte är historiskt korrekta eftersom miljön här har förändrats väldigt mycket p.g.a. fastighetsgränser, vägar och hus.

Skötselområde 6: Turism & Friluftsliv

Beskrivning:

Området är ett mycket omtyckt besöksmål. I reservatet har stigar anlagts så att man kan följa olika slingor. En kortare slinga är anlagd där man ska kunna ta sig fram med t.ex. rullator. Spänger är utlagda i de fuktiga partierna och det finns övergångar för att kunna passera hägnaderna. För att inte störa intrycket av kulturlandskapet används informationsfoldrar istället för skyltar i kulturreseptatet.

Kvalitetsmål:

- Kulturreseptatet ska vara tillgängligt för allmänheten.
- Stigar ska finnas och dess stolpar, spänger, grindar och övergångar underhållas för att göra kulturreseptatets kultur- och naturvärden tillgängliga.
- Informationsmaterial om kulturreseptatets olika delar och innehåll ska finnas tillgänglig för besökarna.
- Minst två diskret utformade rastplatser ska finnas iordningställda i kulturreseptatet.

Skötselmål:

Arbetet med att öka tillgängligheten för t.ex. rörelsehindrade ska vara ett ständigt pågående arbete i reservatet och ambitionsnivån ska vara hög. En särskild plan för detta arbete ska utarbetas och biläggas skötselplanen.

Varje vårvinter ska en större besiktning av stigarna genomföras för att se över vad som behöver åtgärdas vad det gäller underhåll och säkerhet på stigarna med tillhörande spänger och övergångar. Torrakor eller träd som bedöms som farliga och som står intill stigarna ska tas bort. Detta gäller även omkullblåsta träd och grövre grenar som kan försvåra framkomligheten på stigarna. Besiktningen ska kompletteras under året med löpande tillsyn.

Information ska finnas tillgänglig genom foldrar om reservatets olika delar och innehåll. Foldrarna ska kontinuerligt ses över och kompletteras vid behov. Förutom att de ska finnas på svenska ska de också finnas en lättläst version, samt foldrar på flera språk. Informationsmaterialet ska vara enhetligt utformade. Idag saknas t.ex. information om de lantraser som används i kulturreseptatet och om hur man innan laga skifte delade upp brukandet mellan gårdarna genom parcellindelningar.

De två rastplatserna ska ha ett diskret utförande med bänkar och bord. Anledningen är att genom rastplatserna ge människor möjlighet att fika i kulturreseptatet utan att ängen blir nertrampad. På den södra delen av Björkudden finns förutsättningar att med enkla medel göra i ordning en badplats. I anslutning till denna ska det göras i ordning en grillplats samt rastplatser. För att undvika att området blir skräpigt är det viktigt att det framgår tydligt att besökarna själva ansvarar för att ta med sig sitt avfall. Området ska avhägnas från övriga beteshagen.

Friluftslivet i området skulle främjas om det var möjligt att röra sig fritt över ett större område som historiskt har hängt ihop bl.a. genom kyrkstigen. Om kyrkstigen åter skulle kunna tas i bruk kunde man knyta samman kulturreseptatet med Stenbrohults kyrkmiljö och platsen för kyrkobostället där Carl Linnaeus växte upp. Denna helhet ingår i riksintresset för kulturmiljö. Därför är det angeläget att utreda möjligheterna att få till stånd två broar över järnvägen. Den ena skulle kunna vara belägen ungefär vid Linnéstugan och den andra ungefär vid Djäknabygd i naturreservatet Stenbrohult.

Skötselområde 7: Vägområden

Beskrivning:

En enskild väg med statsbidrag löper genom kulturreseptet i nord-sydlig riktning och delar sig i söder där den ena fortsätter i sydväst och den andra åt öster. Vägen som löper från nord mot sydvästlig riktning är en gammal häradsväg förmodligen från 1300-talet. Den fungerade som landsväg till Skåne under 1700-talet.

Skötselåtgärder:

Väghållaren bekostar och sköter normalt underhåll av vägarna. För att framhäva vägen i ett historiskt perspektiv vore det bra om ljust grus används på vägen. Av säkerhetsskäl för både besökare, djur och förare vore det önskvärt att minska hastighetsbegränsningen från 70 till 30 km/h genom kulturreseptet. Färister avses anläggas i vägen, se vidare skötselområde 5.

7 Sammanfattning och prioritering av skötselåtgärder

Det är ett omfattande arbete att restaurera hela kulturreseptatet till att spegla ett 1700-tals landskap. Arbetet med detta kommer att följa en viss prioriteringsordning (vilket inte betyder att restaureringsinsatserna inte kan ske parallellt). I första hand prioriteras arbetet med att återställa utmarken. Att nyttja utmarken till bete för sina djur och som resurs i självhushållet är en tradition som i princip har försvunnit. Söderhagen har därför ett högt kulturhistorisk men också för kulturreseptatet ett pedagogiskt värde som gör att det prioriteras. Rent praktiskt är det en fördel om tillgången på betesbegärligt foder i området hunnit utvecklas någorlunda innan ängen i ängsgärdet och åkergädet övergår till ängshävd med efterbete. I andra hand återställs ängsmarken som också ur ett landskapsperspektiv genomgått en drastisk minskning särskilt i den typ av miljöer som återstår att restaurera i kulturreseptatet. En restaurering för att kunna slå marken kommer att ta tid men att på dessa områden få en slåttergynnad flora kommer att dröja ytterligare längre och i vissa partier kommer den kanske inte tillbaka alls. Vad det gäller åkermarken ska den efterhand åter brukas som åker. I första hand ska de åkrar med lägst biologiska värden tas upp. På en del av de åkrar som idag inte brukas utan slås tillsammans med övrig slåtteräng har det etablerat sig en hävdgynnad flora och fauna. Genom att prioritera restaureringen av ängsmarken så finns det förutsättningar för en ängsflora att börja etablera sig i dessa områden eventuellt med vissa aktiva insatser som att t.ex. ta ängshö och lägga ut på valda platser.

Tabell 7 Sammanfattande prioritering av skötselåtgärder

Skötselområde	Åtgärd	Tidpunkt	Prioritet 1-3,
1 a	Odling och ogrärensning.	Årligen	1
1 b	Bete och t.ex. gräsklippning.	Årligen	1
2 a, efter restaurering även 2b.	Vårbruk och skörd.	Årligen	1
2 a, efter restaurering även 2b.	Löpande skötsel av träd- och buskskikt i bl.a. åkerrenar och rösen.	-	3
2 b	Plan för hantering av skrotsten och gropar.	-	2

Skötselområde	Åtgärd	Tidpunkt	Prioritet 1-3,
2 b	Restaurering av åkermark.	*	3
2b	Kartläggning av sommarfibbla, åkervädd samt klockgentiana.	-	2
3 a, efter restaure- ring även 3 b, 3 c & 3 d.	Fagning, slåtter, bortförsel av hö samt efterbete.	Årligen	1
3 a, efter restaure- ring även 3 b, 3 c & 3 d.	Hamling.	3-5 år	2
3 a, efter restaure- ring även 3 b, 3 c & 3 d.	Basttäkt på prov.	-	3
3 a, efter restaure- ring även 3 b, 3 c & 3 d.	Löpande skötsel av träd- och busk- skikt.	-	2
3	Framhäva självhushållningen.	-	3
3	Ta fram skötselråd för ek.	-	1
3	Restaureringskarta för slåtter/bete.	-	1
3	Inventering av arter knutna till Linnés gärning.	-	2
3 b	Restaureringsåtgärder.	Slutmål 2020	2
3 c	Restaureringsåtgärder.	Slutmål 2020	2
3 d	Restaureringsåtgärder.	Slutmål 2025	3
3 & 4	Utreda igenläggning av diken.	-	2
4 a & 4 b	Kartering av övertorvade gropar.	-	1
4 a & b	Restaureringsåtgärder.	-	1
4 c	Siktröjning.	Vart 5 år.	3
4 a & 4 b efter restaurering.	Bete.	Årligen	1
4 a & 4 b	Framhäva självhushållningen.	-	3
4	Hamling och lövtäkt.	-	3
4 a	Gynna ersättare snapphaneekarna.	-	2
5	Löpande underhåll av hägnader.	Årligen	1
5	Rekonstruktion av trögärdesgårdar på historiska sträckningar.	-	2
5	Anlägga färister.	-	1

Skötselområde	Åtgärd	Tidpunkt	Prioritet 1-3,
6	Besiktning av stigar, övergång och spänger.	Årligen	1
6	Löpande tillsyn av stigar, övergångar och spänger.	Löpande under året.	1
6	Iordningställande av två rastplatser.	-	1
6	Upprätta en tillgänglighetsplan.	-	1
6	Utreda broar över järnvägen.	-	3

Prioritet: 1= Högst, 2= Hög, 3= Lägre

* I första hand ska de åkrar med lägre biologiska värden rekonstrueras eller restaureras. En kartering av sommarfibbla och åkervädd ska genomföras samt förslag på eventuella kompensationsåtgärder ska tas fram innan de åkrar där dessa arter förekommer rekonstrueras eller restaureras se stycke 12.5 Utredningar & inventeringar.

8 Tomtmark och byggnader

En vård- och underhållsplan för byggnaderna inom kulturreseptatet togs fram under 2010. Förvaltarbostaden med tillhörande trädgård inklusive ladugården är att betrakta som tomt d.v.s. privat mark.

9 Jakt och fiske

Jakt- och fiske inom reservatet är inte reglerat genom reservatsföreskrifterna.

10 Barnperspektivet

Barnperspektivet ska beaktas genom att på olika sätt informera om företeelser i kulturreseptatet på ett för barn anpassat sätt så att det väcker barns intresse.

Utanför receptionsbyggnaden (strax norr om kulturreseptatet) har Carls trädgård anlagts. Det är en pedagogisk trädgård både för barn och vuxna. Här växer t.ex. smultron som barnen kan plocka och äta och djur tillverkade av konstnären Vesa Jussila finns utplacerade i trädgården.

På Björkuddens södra del ska en badplats iordningställas med enkla medel. Detta kommer att locka bl. a. barnfamiljer att gå genom hela kulturreseptatet i större utsträckning.

11 Utmärkning

Reservatsgränsen skall märkas ut enligt Svensk standard (SIS 03 15 22) vilket innebär att gränsmärken målas på träd och på stolpar som slås ned i marken. Gränsmärkena skall placeras så att man kan se från ett märke till nästa. Vid gränsmarkering i skogsmark skall i gränslinjen, med 0,5 m på vardera sidan reservatsgränsen, röjas en tydlig gata. Denna gata får vid behov underhållas av förvaltaren. De träd som avverkas i gränsgatan tillfaller markägaren som också själv får ta vara på dem eller låta dem ligga kvar. Reservatsgräns som sammanfaller med fastighetsgräns skall underhållas som fastighetsgräns på sedvanligt sätt.

12 Dokumentation och uppföljning

12.1 Avtal samt månadsvis rapportering av skötselåtgärder

Arrendatorns åtagande regleras i avtal som upprättas mellan Länsstyrelsen och arrendatorn vart femte år (sålänge inte riktlinjer från Riksantikvarieämbetet anger annat). I detta avtal ingår att göra månadsvis rapportering. Där ska det framgå vilka skötselåtgärder i respektive skötselområde som genomförts under den gångna månaden i kulturreseptatet. Där ska också ingå en förklaring till vad åtgärden syftar till.

Exempel på information som ska ingå i månadsredovisningen för gårdstomten är följande;

- En karta över vilka växter som sås in eller planterats samt deras historiska bakgrund.

Exempel på information som ska ingå i månadsredovisningen för åkermark är följande;

- Vilka grödor som odlas på vilken åker.
- Grödans härkomst.
- Tidpunkt för åkerbrukets sådd och skörd.
- Mängd utsäde och skörd av olika grödor på respektive åker.

- Omfattning av löpande underhåll i form av röjning av t.ex. odlingsrösen eller underhåll av fruktträd i åkerrenarna.
- I vilken omfattning som material för slöjdning eller självhushåll har utnyttjats i t.ex. åkerrenarna eller odlingsrösen.
- Tidpunkt och metod för olika restaureringsåtgärder av åkermark.
- Om multnande ved från t.ex. åkerholmar använts eller flyttats.

Exempel på information som ska ingå i månadsredovisningen för ängen är följande;

- Tidpunkt för fagning preciserat för olika delområden.
- Tidpunkt för slåtter och höbärgning preciserade för olika delområden.
- Tidpunkt för efterbete i olika områden samt beläggningsgrad och djurslag.
- Löpande skötsel i form av t.ex. röjningsinsatser eller underhåll av fruktträd.
- I vilken omfattning som material för slöjdning eller självhushåll har utnyttjats.
- Tidpunkt och metod för olika restaureringsåtgärder i ängen.
- Om multnande ved använts eller flyttats.

Exempel på information som ska ingå i månadsredovisningen för utmarken är följande;

- Tidpunkt för betespåsläpp, beläggningsgrad och djurslag samt när de flyttas till nytt bete eller får tillgång till ytterligare fallor.
- Tidpunkt och metod för olika restaureringsåtgärder i utmarken.
- Om multnande ved använts eller flyttats.

Exempel på information som ska ingå i månadsredovisningen för hägnader, stigar, övergångar och spångar m.m. är följande;

- Omfattningen av utförda åtgärder d.v.s. både uppbyggnad och underhåll.
- Om farliga träd eller multnande ved har flyttats.

12.2 Årsrapporter

Det gångna årets arbete ska sammanfattas och utvärderas av Länsstyrelsen i en årsrapport. Detta ska ligga till grund för det nästkommande

årets planering av åtgärder i kulturresevatet. Årsrapporterna har också till uppgift att vara underlag för arbetet med uppföljningen av kvalitetsmålen samt för en framtida revidering av skötselplanen.

Till grund för årsrapporten ska det finnas månadsvis redogörelser för det arbete som har utförts. Under året ska Länsstyrelsen också ha genomfört minst tre dokumenterade intervjuer med arrendatorn samt besiktningar av utfört arbete. Vid restaureringar ska fotodokumentation av hur arbete framskrider ske. Lämpligen ska de vara fördelade över året så att första intervjun och besiktningen ligger vid tidpunkten för fagningen i april, andra runt skördetid i augusti samt en sista intervju och besiktning efter skörd och slåtter i början av november. I dessa intervjuer ska det framgå hur arbetet med skötselåtgärderna har förlopt under perioden. Dessutom ska slutsatser eller idéer kring hur arbetet skulle kunna göras annorlunda inför kommande år dokumenteras. I vissa områden kan det vara lämpligt att dokumentera genom att fotografera speciellt vid restaureringar hur det såg ut innan och efter utförd åtgärd.

En sammanfattning ska också göras över olika inventeringar som utförts i kulturresevatet samt deras resultat. Resultat av vetenskapliga undersökningar som har fått tillstånd att genomföras ska också sammanställas. Till årsrapporten ska det även bifogas en karta över arter som blivit inrapporterade till artportalen för att förändringar ska kunna följas upp.

12.3 Årsplanering

Inför kommande år görs en planering i januari över vilka åtgärder som ska genomföras under året. Denna görs av Länsstyrelsen tillsammans med arrendatorn och Stiftelsen Linnés Råshult. Till grund för årsplaneringen ligger förutom skötselplanen även det gångna årets årsrapport. I samband med detta görs också en kommunikationsplan om det är vissa åtgärder eller insatser som allmänheten behöver informeras speciellt om. I denna plan ska det framgå bl.a. på vilka sätt som informationen ska framföras och när i tiden det ska genomföras.

12.4 Uppföljning av kvalitetsmål

Länsstyrelsen ansvarar för uppföljning av kvalitetsmålen. Uppföljningen ska ligga till grund för en utvärdering av:

- om syftet med reservatet har uppnåtts,
- om kvalitetsmålen har uppnåtts i reservatet,
- om skötselmetoder behöver förändras.

En uppföljning ska genomföras vart femte år (2016, 2021 samt 2026) d.v.s. året innan nytt avtal skrivs med arrendatorn.

12.5 Utredningar, inventeringar & forskning

Genom ansökan om världsarvet i systematisk biologi kommer inventeringar behövas för att konstatera vilka av de arter som kan knytas genom Linné till Råshult som fortfarande finns kvar och i vilken utsträckning. Dessutom tittar man på hur en uppföljning av dessa arter så småningom ska se ut. Hur inventeringarna ska se ut är under utredning men de arter som är mest intressanta i detta sammanhang är klockgentiana, svinrot, och slättermugg. Andra arter som också nämns i detta sammanhang är liljekonvalj, gullris, gullklöver, äkta johannesört, gulmåra, åkervädd, blåklöver, stor blåklöver, smällglim, backnejlika, väddklint, korskovall, pukvete, vitsippa, odon, älgört, smörbollor och slättermugg. Pukvete, slättermugg, korskovall, slättermugg och smörbollor finns dock inte i kulturresevatet.

Stora delar av kulturresevatet ingår i Natura 2000-området som benämns Linnés Råshult. Därmed kommer det ingå i arbetet med att följa upp de rapporterade naturtyperna och de bevarandemål som är kopplade till dessa. För de naturtyper som är kopplade till betes- och slättermugg är ett omfattande uppföljningsprogram utarbetat där uppföljning av målindikatorer knutna till typiska arter kärlväxter utgör grunden tillsammans med flygbildstolkning av strukturerna i träd- och buskskikt. Enda undantag utgörs av naturtypen trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (9070), där kärlväxxtfloran ofta inte är viktig och där endast grova träd följs som obligatoriskt moment, samt högstarrdominerade fuktängar (6410) där uppföljningen av typiska arter fåglar sker i områden större än 15 ha (inte aktuellt i Råshult med 10,8 ha rapporterat). Alla områden med en sammanlagd yta med betestyper listade i Habitatdirektivet, på över 2 ha ska följas upp. För slättermugg gäller minimiarealen 0,5 ha. Obligatoriska uppföljningsmoment för betes- och slättermugg är areal som ska ske vart 6:e år. Krontäckning av träd respektive buskar vart 12:e år. Antal grova träd och ihåliga träd för trädklädda betesmarker av fennoskandisk typ (9070) samt lövängar av fennoskandisk typ (6530) vart 12:e år. Förekomst av hamlade träd

vert 12:e år. Förekomst av typiska kärleväxter vert 12:e år (undantaget för 9070 samt 6410). För hävdade myrar där öppna svagt välvda mossar, fattiga och intermediära kärr och gungflyn (7140) ingår uppföljning av arealen vert 12:e år, krontäckning av träd och buskar vert 12:e år, förekomst av diken med avvattningseffekt vert 6:e år samt förekomst av typiska moss- och kärleväxter samt negativa indikatorarter.²¹ Resultatet av dessa uppföljningsmoment kommer att till stor del kunna användas i arbetet med uppföljningen skötseln i kulturreseptatet.

I god tid innan restaureringen av åkermarken påbörjas ska följande kartläggning utföras. Först görs en kartläggning av boområden för slåtersandbiet, storfibblebiet, vädtsandbiet och vädgdökbiet samt hur stor födoresursen i form av sommarfibble och åkervädd är på de olika åkrarna som ska restaureras men även på åkerytorna som är markerade på 1949 års ekonomiska karta d.v.s. kvantifiering av pollenresurserna. En översiktlig kartläggning av närområdet bör också göras. Dessutom behövs det kontrolleras om klockgentiana överlappar åkerytorna i någon större omfattning. Om så är fallet behöver dessa kvantifieras. Därefter görs en avvägning av kartläggningen och turordningen för de olika f.d. åkrarna enligt principen att åkrarna bryts med tågordningen minst värdefull för hotade arter bryts först, värdefullare f.d. åkrar bryts sist.

En plan över hur skrotsten och gropar ska hanteras ska tas fram. Målet är att kunna använda skrotstenen till rekonstruktion av de steniga åkrarna.

För att ta fram långsiktiga skötselråd för ek behöver en grundlig utredning genomföras över hur dokumentationen i ekinventeringarna från 1791-94, 1821 samt 1832 överensstämmer med ekförekomsten i området idag. Arbetet inleds med att ta fram kriterier för hur själva inventeringen ska genomföras. Ekinventering bör titta på hur situationen ser ut idag med t.ex. ekarnas storlek, kvalitet samt position. Den digitaliserade inventeringen behöver sedan kompletteras med ytorna för paracellindelningen och fördelningen av hur stor andel av kulturreseptatet utgörs av Råshult Södregård och Råshults Norregårds ursprungliga inägor. Inventeringen kompletterad med en analys av det historiska

²¹ Naturvårdsverket (Anders Haglund), 2010

materialet ska presentera skötselråd för hur eken ska förvaltas i kulturreservatet för att man ska på lång sikt på platsen uppnå ett landskap som kan tänkas likna 1700-talets eklandskap.

Under 1998 gjordes en utredning (diarienummer 223-4807-98) av genomförande av igenläggning av diken samt ev. konsekvenser. Denna behöver kompletteras med ytterligare med hur hydrologin har förändrats i området sedan 1700-talet eftersom Såganässjön har höjts sedan dess men också en omfattande dikning i området. Dikningen är negativt också ur upplevelse synpunkt för området. Om underlaget styrker en igenläggning av diken behöver man studera närmre hur en igenläggning och dämning ska genomföras.

En kartering för att kunna lokalisera övertorvade gropar som uppstått vid torvbrytning på mossarna ska genomföras. Detta för att kunna lägga igen dem eller fylla dem med ris så att det blir säkert för allmänhet och betesdjur att röra sig i området.

En plan över tillgänglighetsåtgärder ska tas fram och biläggas planen.

Forskning och andra typer av undersökningar i området ska främjas. Vid en förfrågan om tillstånd till detta ska en diskussion ske om konsekvenserna för använda metoder och en utvärdering av dessa innan ett eventuellt tillstånd ges.

13 Ansvar för skötsel, dokumentation och uppföljning av skötselåtgärder, bevarandemål och gynnsamt tillstånd

Länsstyrelsen har det övergripande ansvaret för reservatsförvaltningen och har därmed ansvaret för att skötseln av reservatet följer fastställd skötselplan. Länsstyrelsen har den operativa tillsynen i kulturreservatet enligt MB 26 kap. Det innebär att Länsstyrelsen ska övervaka att föreskrifter, dispenser och tillstånd följs.

Länsstyrelsen har det övergripande ansvaret för uppföljning och utvärdering av syften och kvalitetsmål.

14 Revidering av skötselplan

En bedömning av behovet av revidering av skötselplanen och dess eventuella omfattning bör göras efter 14 år, d.v.s. senast 2026. En ev. revideringen berör i första hand riktlinjer och åtgärder.

En mindre omfattande revidering p.g.a till exempel ett nytt kunskapsläge kan göras under tiden. Denna behöver då inte fastställas utan biläggs planen.

15 Referenser

Ekstam, U., Aronsson, M. & Forhed, N. 1988. Ängar. LT/ Naturvårdsverket.

Eliasson, P. 1997. Om ekar i Råshult. Kommentar till skrivelse av Michael Michaelsson om ekar i Råshult. Länsstyrelsen i Kronobergs län, arkivhandling.

Karlsson, I. 1991. Linnés Råshult. Markanvändningen – förr och nu. Examensarbete 1991:M7. Högskolan i Kalmar.

Karlsson, T. & Larsson, K. 2011. Åtgärdsprogram för vildbin på ängs-
mark 2011-2016. Naturvårdsverket. Rapport 6425.

Laga skifteskarta över Råshult 1841. Lantmäteriets forskningsarkiv i Gävle.

Länsstyrelsen i Kronobergs län. 1995. Kyrkoreservatet Råshult- Djäk-
nabygd, Skötselplan. Ärendenr 231-5016-02.

Länsstyrelsen i Kronobergs län (Michaëlsson, L. & Michaëlsson, M.).
2001: Råshult kålgård. Folder.

Länsstyrelsen i Kronobergs län. 2002. Beslut. Bildande av kulturrese-
rvatet komministerbostället Råshult i Stenbrohult socken, Älmhults
kommun. Ärendenr 231-5016-02.

Länsstyrelsen i Kronobergs län (Tollin, C.). 2002. Kulturstigarna i Rå-
shult. Folder.

Länsstyrelsen i Kronobergs län. 2005. Bevarandeplan för Natura 2000.
Beslut 2005-11-30.

Länsstyrelsen i Kronobergs län. (Jonsson, M.). 2005. Carl von Linnés
Råshult, Åtgärdsförslag Gårdsmiljön. Opublicerad.

Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekstam, U. & Forshed, N.). 2006. Rå-
shult under Linnés tid.

Länsstyrelsen i Kronobergs län (Ekerholm, P). 2009. Klockgentiana i Kronobergs län. Rapport 2009:09.

Naturvårdsverket.(Haglund, A.). 2010. Uppföljning av skyddade områden i Sverige- Riktlinjer för uppföljning av friluftsliv, naturtyper och arter på områdesnivå. Rapport 6379 Juni 2010.

Nilsson, S. Arup , U. Baranowski, R. och Ekman, S. Trädbundna lavar och skalbaggar i ålderdomliga kulturlandskap. Svensk Botanisk Tidsskrift 88: 1-12. 1994.

Nilsson, S. & Rundlöf, U. 1996. Natur och kultur i Stenbrohult. Naturskyddsföreningen i Kronobergs län.

BILAGOR

- a. Skötselplanekarta*
- b. Bevarandeplan för Natura 2000*
- c. Laga skifteskarta 1841-42. Hela Råshults by.*
- d. Artlista*
- e. Ekonomiska kartan 1949*
- f. Karta med åkernamnen*
- g. Genomförda inventeringar och dokumentation*
- h. Laga skifteskarta 1841-42. Kulturresevatets utbredning.*
- i. Målkarta för hägnader.*
- j. Blankett för månadsrapportering*